

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁ TALJAI MAGYAR FŐISKOLA

Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної та управління закладом освіти
Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatás- és Intézményvezetés Tanszék

ДОШКІЛЬНА ЛІНГВОДИДАКТИКА (УГОРСЬКА)/
AZ ÓVODAI ANYANYELVI BESZÉDFEJLESZTÉS

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ / MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ

Перший (бакалаврський) / Alapképzés (BSc)

(ступінь вищої освіти / felsőoktatás szintje)

A2 Дошкільна освіта / Óvodapedagógia szak

Берегове / Beregszász

2025 p. / 2025

Методичний посібник з розвитку мовленнєвих навичок рідною мовою в дошкільному закладі підготовлено для студентів спеціальності «Дошкільна освіта» Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II. Його мета — надати практично орієнтовану допомогу в ефективному плануванні та реалізації рідномовного навчання у дошкільному середовищі.

У методичному посібнику студенти можуть ознайомитися з теоретичними основами навчальної дисципліни, які дають всебічне уявлення про цілі, принципи та методи розвитку мовлення рідною мовою. Крім того, у посібнику подано приклади планів мовленнєвих занять, які сприяють практичному застосуванню здобутих знань, з урахуванням вікових особливостей і мовного розвитку дітей дошкільного віку.

Посібник також містить тексти дитячих віршів, які необхідно вивчити в межах дисципліни, що допоможе студентам якісно підготуватися до проведення занять. Вірші підібрані відповідно до вікової категорії, з акцентом на багатство мови та їхню ефективність для мовленнєвого розвитку.

Нарешті, посібник включає детальні рекомендації з літератури, які охоплюють найважливіші угорські та міжнародні наукові праці, навчальні посібники та методичні видання, пов'язані з темою дисципліни. Ці джерела стануть у пригоді для глибшого вивчення теми, а також для підготовки наукових робіт, планів занять і власних методичних матеріалів.

Затверджено до використання у навчальному процесі
на засіданні кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та
управління закладом освіти ЗУІ ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 9 від «8» квітня 2025 року)

Розглянуто та рекомендовано Радою із забезпечення якості вищої освіти
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 4 від «17» квітня 2025 року)

Рекомендовано до видання в електронній формі (PDF)
рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 4 від «19» травня 2025 року)

Підготовлено до видання в електронній формі (PDF) кафедрою педагогіки, психології,
початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти спільно з Видавничим
відділом Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

Розробник методичних вказівок:

Єва ЧОПАК – старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної
освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського інституту імені
Ференца Ракоці II

Рецензенти:

Ганна РЕГО - кандидат педагогічних наук, доцент, Закарпатський інститут
післядипломної педагогічної освіти

Софія ЧОВРІЙ – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології,
початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського
інституту ім. Ференца Ракоці II

За зміст методичних вказівок відповідальність несуть розробник.

Відповідальний за випуск:

Олександр ДОБОШ – начальник Видавничого відділу ЗУІ імені Ф. Ракоці II

Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (адреса: пл.
Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.org.ua)

© Чопак Єва 2025

© Кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної та управління закладом
освіти ЗУІ імені Ференца Ракоці II, 2025

Az óvodai anyanyelvi beszédképességfejlesztés képzésének módszertani útmutatója a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola óvodapedagógia szakos hallgatói számára készült, azzal a céllal, hogy gyakorlatorientált segítséget nyújtson az anyanyelvi nevelés hatékony tervezéséhez és megvalósításához az óvodai környezetben.

A módszertani kiadvány többféle tanulási és felkészülési lehetőséget kínál a hallgatók számára. A kiadványban a hallgatók megismerkedhetnek a tantárgy elméleti háttérével, amely átfogó képet nyújt az anyanyelvi beszédképesség-fejlesztés céljairól, alapelveiről és módszereiről. Emellett részletes, gyakorlati példákkal alátámasztott anyanyelvi foglalkozásterv minták segítik a tanultak alkalmazását a gyakorlatban, különös tekintettel az óvodás korosztály életkori sajátosságaira és nyelvi fejlettségére.

A kiadvány tartalmazza továbbá a tantárgy keretében megtanulandó gyermekversek teljes szövegét, ezzel is támogatva a hallgatók felkészülését a foglalkozások megtartására. A versek kiválasztása során a korosztályhoz illeszkedő, nyelviileg gazdag és a beszédfejlesztés szempontjából kiemelkedően hasznos művek kerültek előtérbe.

Végül, a kiadvány részletes szakirodalmi ajánlót is tartalmaz, amely a tantárgyhoz kapcsolódó legfontosabb magyar és nemzetközi szakkönyveket, tanulmányokat, módszertani kiadványokat sorolja fel. Ezek a források lehetőséget biztosítanak a témában való mélyebb elmélyülésre, valamint tudományos dolgozatok, óvodai tervek és saját módszertani anyagok kidolgozásához is hasznos háttéranyagként szolgálnak.

A módszertani útmutató oktatási folyamatban történő felhasználását jóváhagyta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia,
Oktatási Intézményvezetés Tanszéke
(2025. április 8., 9. számú jegyzőkönyv)

Megjelentetésre javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Felsőoktatási Minőségbiztosítási Tanácsa
(2025. április 17., 4. számú jegyzőkönyv)

Elektronikus formában (PDF fájlformátumban) történő kiadásra javasolta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2025. május 19., 4. számú jegyzőkönyv)

Kiadásra előkészítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Pedagógia, Pszichológia,
Tanító, Óvodapedagógia, Oktatási Intézményvezetés Tanszéke
valamint Kiadói Részlege.

A módszertani útmutató kidolgozója:

CSOPÁK Éva – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia, Pszichológia,
Tanító, Óvodapedagógia, Oktatási Intézményvezetés Tanszékének az adjunktusa

Szakmai lektorok:

REHÓ Anna – a pedagógia tudományok kandidátusa, docens, tanszékvezető, Kárpátaljai
Pedagógus-továbbképző Intézet Óvodapedagógia, Tanítói Tanszék

CSÓÓRI Zsófia – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia,
Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatási Intézményvezetés Tanszékének docense, a
pedagógia tudományok kandidátusa

A segédlet tartalmáért kizárólag a módszertani útmutató kidolgozói viselik a felelősséget.

A kiadásért felel:

DOBOS Sándor – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Részlegének
vezetője

Kiadó: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90202, Beregszász, Kossuth tér
6. E-mail: foiskola@kmf.uz.ua)

© Csopák Éva 2025

© A II. Rákóczi Ferenc KMF Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia,
Oktatási Intézményvezetés Tanszéke, 2025

Tartalomjegyzék:

Bevezetés.....	4
A beszéd mint a kommunikáció legfőbb formája. Az óvónő beszédének fontossága az óvodai oktatási-nevelési folyamatban. A beszéd körfolyamata	5
Az anyanyelv elsajátításának folyamata 0-7 éves korban.....	8
A beszédet akadályozó tényezők és a halláskárosodás összefüggései	13
A beszédhangok létrejötte	18
• <i>A beszédszervek sérülései és akadályozása a beszédben.....</i>	<i>19</i>
• <i>A pöszeség fogalma</i>	<i>20</i>
• <i>Hadarás</i>	<i>23</i>
• <i>Dadogás.....</i>	<i>24</i>
Az óvodai anyanyelvi nevelés módszerei	27
A mese feldolgozásának módjai az óvodában	32
A játék szerepe és kapcsolata a beszédképesség kialakításával	39
Az óvodai bábjáték és az irodalom kapcsolata	43
Iskolaérettség – Az iskolakezdés feltételei	49
Óvodai foglalkozásterv-minták anyanyelvből.....	53
Gyermekversek óvodásoknak.....	60
Irodalomlista	72

Bevezetés

Az anyanyelvi beszédképesség fejlesztése kiemelkedő fontossággal bír az óvodai nevelés során, hiszen az ebben az életszakaszban megszerzett nyelvi kompetenciák alapozzák meg a gyermekek későbbi kommunikációs és tanulási képességeit. A beszéd nem csupán az önkifejezés eszköze, hanem a társas kapcsolatok kialakításának, a gondolkodás fejlődésének és az érzelmek kifejezésének is alapvető formája. Az óvodai nevelés során a gyermekek beszédfejlődésének tudatos támogatása kulcsfontosságú ahhoz, hogy a megfelelő kiejtés, szókincs és beszédbátorság kialakulhasson.

Ezen módszertani kiadvány célja, hogy segítse az óvodapedagógusokat a gyermekek beszédfejlődésének tudatos támogatásában, valamint gyakorlati útmutatást nyújtson az anyanyelvi nevelés során alkalmazható stratégiákhoz. A kiadvány átfogóan tárgyalja az anyanyelvi nevelés alapelveit, bemutatja a beszédfejlődés legfontosabb szakaszait, és részletes javaslatokat ad a fejlesztéshez szükséges pedagógiai módszerek alkalmazására. Emellett a beszédtechnikai gyakorlatok és a kommunikációs készségek fejlesztésére irányuló játékos feladatok segítségével hozzájárul a gyermekek nyelvi kompetenciáinak erősítéséhez.

A kiadványban megtalálhatók az óvodai anyanyelvi neveléshez kapcsolódó elméleti háttéranyagok, beszédfejlesztő foglalkozásterv-minták, a különböző életkorokra adaptált versek és mondókák, valamint a szakirodalom legfontosabb ajánlásai. Ezek az eszközök lehetővé teszik, hogy az óvodapedagógusok tudatosan építsék fel a gyermekek beszédfejlesztésének folyamatát, figyelembe véve az egyéni különbségeket és a nyelvi hátrányok kiegyenlítésének lehetőségeit is.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola pedagógiai tanszékének közreműködésével készült kiadvány elsősorban a főiskola óvodapedagógia szakos hallgatói számára készült, de hasznos segédanyag lehet minden olyan pedagógus számára, aki az óvodai anyanyelvi nevelés hatékonyabbá tételére törekszik. A módszertani útmutató nem csupán elméleti ismereteket közvetít, hanem gyakorlati megoldásokat is kínál, amelyek segítik az óvodapedagógusokat abban, hogy a gyermekek beszédfejlődését játékos, motiváló és célzott módon támogassák.

A beszéd mint a kommunikáció legfőbb formája. Az óvónő beszédének fontossága az óvodai oktatási-nevelési folyamatban. A beszéd körfolyamata

A beszéd a legtökéletesebb kifejező eszköz. A beszéddel kapcsolatban általában csak a hallhatóság tényére gondolunk, és nem figyelünk arra, hogy a hangokat beszédszervi mozgásokkal hozzuk létre. Ezek a mozgások automatikusan zajlanak le, vagyis a beszéd automatizmus, akárcsak a járás vagy a légzés, és ugyanúgy automatizmussá válhat egy idő után a biciklizés vagy az úszás. Éppen ez az automatizmus az oka annak, hogy a beszédhibákról nehéz leszokni – tulajdonképpen új automatizmust kell létrehozni egy-egy beszédhiba kiküszöbölésére.

A beszéd többcsatornás kifejező rendszer. A szavak általános jelentése ugyanis megváltozhat a hanglejtés és a hangerő fényében is. A helyes beszédmodot úgy kell kialakítani, hogy ne legyen szürke, hanem az általános szabályok betartásával is színes maradjon.

A beszédtevékenység

A beszédképesség nem öröklött folyamat: szüleinktől és környezetünktől tanuljuk meg. Úgy beszélünk, ahogyan velünk beszéltek életünk első éveiben. Beszédünkbe ezáltal beépülhetnek a beszédhibák is.

Beszédszerveink bizonyos tulajdonságait örököljük, például a rossz hangadottságot, a torz fognövést, a nyelvmozgás ügyetlenségét vagy a labilis beszédtempót. Velünk született adottságainkat azonban fejleszthetjük; levetközhetjük otthonról hozott ejtésbeli hibáinkat, rossz beidegződéseinket, és sok gyakorlással enyhíthetjük beszédhibáinkat.

A beszédtevékenységnek négy fő összetevője van:

- **légzés,**
- **hangadás,**
- **kiejtés,**
- **kifejezés.**

A légzőgyakorlatok célja a nagy kapacitású rekeszlégzés kialakítása és automatizálása. Fontos a hangtalan belégzés begyakorlása, a levegő helyes beosztásának biztos kialakítása, valamint az egyenletes hangadáshoz szükséges kilégzés szabályozása.

A hangadó gyakorlatok célja az ideális középhangsáv felismerése és kimunkálása, az erőteljes, de nem erőltetett mellhang kialakítása, a görcsmentes hangerőfokozás megtanulása, valamint a hangadás egyenletességének megteremtése az egész hangterjedelemben.

A kiejtésgyakorlatok célja a magánhangzók és mássalhangzók pontos, tiszta ejtésének kialakítása, a hangkapcsolatok szabályos ejtésének gyakorlása, a szabályos beszédritmus megteremtése és a pergő, tiszta szövegmondás kialakítása.

A kifejezésgyakorlatok célja a szólamegységek felismerése, a szövegértés jártasságának kialakítása és a hanglejtés-variációk gyakorlása. A beszédtechnikai gyakorlatok egyúttal a személyiség koncentrációs gyakorlatai is.

A pedagógus beszéde

A pedagógusnak – foglalkozzon akár óvodáskorú, akár iskolás gyermekekkel – az egyik legfontosabb munkaeszköze a hangja. Alaposan ismernie kell, hogy megfelelően tudja használni. Tudatos és célszerű alkalmazásával érheti el, hogy beszéde valóban eszközzé váljon. A beszédtechnikai gyakorlatok során megtanulhatunk összpontosítani, és kialakíthatjuk azt a beszédet, amely később – külön odafigyelés nélkül is – szolgálja munkánkat, tanításunkat.

A beszéd körfolyamata

Napjainkban, amikor sokan sokkal könnyebben megértetik magukat az írott szövegben, egyre fontosabbá válik a helyes, érthető és pontos beszéd. A különböző csevegőprogramok számos lehetőséget kínálnak arra, hogy érzéseinket, mondandónkat hangulatjelekkel fejezzük ki, de mindezeket kifejezhetjük beszédünkkel is.

A beszéd sajátos körfolyamatokban valósul meg, általában két fél között, amit kommunikációs láncnak nevezünk. A láncszemek: a beszélő és a hallgató.

Az agyban megfogalmazódó gondolatok bonyolult neurológiai folyamatok során jutnak el az artikulációs bázisba. Itt mozgássá alakulnak, amely az ajkak elhagyva, levegő segítségével akusztikai hullámként jut el a hallgatóhoz. A fülhöz érve a hanghullámok belépnek a hallórendszerbe, amely felfogja, feldolgozza és továbbítja az adott jeleket az agynak. Ezt a folyamatot segíti a vizuális csatorna is: az ajkak mozgása, a gesztusok és a mimika. Ha a teljes kommunikációs lánc zavartalan, létrejön a megértés.

A kommunikációs folyamat zavarai

A beszéd folyamat bonyolultsága miatt oda kell figyelnünk a különböző tényezőkre. Számos zavar adódhat, ami mind a beszélő, mind a hallgató részéről akadályozhatja a kommunikációt, és megnehezítheti az élőszóbeli közlés legfőbb célját: a mondanivaló megértését. Ilyenek például:

I. A beszélő részéről

- Ha a beszélő nem tudja pontosan megfogalmazni gondolatait, mert maga sem tudja, mit akar mondani, vagy tudja, de szétszórtsága, zaklatott állapota miatt nem sikerül.
- Ha a beszélő közlési módja nem felel meg a hallgató értelmi vagy érzelmi szintjének.

- Ha hibás a beszélő artikulációja. (Az artikuláció a beszédben a hangok megkülönböztetését, a belső hangsúlyok megadását jelenti. Magában foglalja a nyelvtani tagolást, a kiejtés módját, a hangok képzésének és kiejtésének szabályait, valamint a beszédszervek működését.)
- Ha a beszélő hibásan tagol, vagyis nem megfelelő helyen és időben használja a szüneteket.
- Ha hibás, túl halk vagy túl hangos a beszéd.
- Ha a beszéd nem illeszkedik a beszélgetés közegéhez (például egy szoba, iskola, zajos hely, autóbusz stb.).

II. *A hallgató részéről*

- Ha a hallgató figyelme elkalandozik.
- Ha nem figyel a nonverbális jelekre.

Különösen fontos odafigyelnünk azokra a gyerekekre, akik sok esetben nem jelzik a beszélő számára, hogy nem értik, amit mond. Az anyanyelv helyes elsajátítása az elsődleges feladat, hiszen ennek bázisán alapszik később az írás és az olvasás elsajátításának eredményessége is, amely a felnövekvő gyermek későbbi egész életére kihat.

Az anyanyelv elsajátításának folyamata 0-7 éves korban

A kutatások szerint a beszédfejlődés már az anyaméhben megkezdődik. A magzat nemcsak az édesanyja szívveréséhez, hanem a hangjához is hozzászokik, így születése után képes felismerni azt.

Az anyanyelv elsajátítása kétféle módon történhet: folyamatos vagy ugrásszerű fejlődés útján. Bár a csecsemő biológiailag rendelkezik a beszédképesség kialakulásának lehetőségeivel, beszélni csak beszélő környezetben tanul meg. Azok a gyermekek, akik halláskárosodással születnek, és nem részesülnek megfelelő hallásjavító kezelésben, nem sajátítják el a beszédet, mivel nem érzékelik a környezetükben elhangzó beszédet.

A beszédfejlődés meghatározott szakaszokon keresztül zajlik, amelyeken minden gyermek végigmegy. Ezeket a szakaszokat nem lehet kihagyni vagy átugorni, bár kezdési idejük és lefutásuk egyéni eltéréseket mutathat. Bizonyos családokban a beszéd később indul meg, míg máshol korábban. Általánosságban a lányok hamarabb kezdenek beszélni, mint a fiúk.

A beszédfejlődés szakaszai:

- kiáltások időszaka
- gagyogás időszaka
- utánzás időszaka
- a beszéd megértésének időszaka
- a beszéd önálló fejlődési szakasza

Az első életév

A csecsemő első hangmegnyilvánulása a sírás, amely már a születés pillanatában jelentkezik. Ennek fontos szerepe van a fejlődés szempontjából, hiszen segíti a tüdő működését és az oxigénellátást. Amennyiben a sírás elmarad vagy hosszabb ideig nem jelentkezik, az oxigénhiányos állapotot idézhet elő, amely maradandó idegrendszeri károsodáshoz vezethet. Az újszülött sírással reagál a kellemetlen ingerekre, például az éhségre vagy a hidegre. A harmadik hónap környékén a sírás egyre változatosabbá válik, és a csecsemő már nemcsak kellemetlenséget fejez ki vele, hanem érzelmeit és közérzetét is. Nincs két egyforma sírás: másképp sír egy baba, ha éhes, és másképp, ha tisztába kell tenni.

A gagyogás időszaka

A gagyogás jellemzően a harmadik-negyedik hónapban kezdődik. Ekkor a csecsemő különféle hangokat kezd kibocsátani, amelyek még nem tudatos kommunikációs eszközök, hanem inkább

hangképzési kísérletek. Ezek az első lépések a beszéd kialakulása felé, amelyek később egyre tudatosabbá válnak, és a környezet visszajelzései nagyban befolyásolják fejlődésüket.

A kezdeti hangadás főként magánhangzókból áll, majd fokozatosan egyre több mássalhangzó jelenik meg. A szopási reflex miatt a baba először az ajakkal képzett hangokat (b, p, m, v, f) használja, majd később a t és d hangokat. Ebben az időszakban megjelenhetnek olyan ismétlődő szótagok, mint a "mama" és "papa", azonban ezek még nem kapcsolódnak tudatosan a jelentésükhöz. A gagyogás során a gyermek kísérletezik a nyelv, a fogak, a szájpaddás és a hangszálok használatával.

A 6-8 hónapos korban kezdődik a gagyogás második szakasza, amelyben az anyanyelv artikulációs bázisa alakul ki. Ez az utánzás időszakának kezdetét is jelenti, amikor a gyermek megpróbálja utánozni a környezetében hallott hangokat, beszédritmust és dallamot. A környezet ösztönözheti ezt a fejlődést mondókák és versek ismétlésével.

A 9. hónap vége felé a gyermek elkezd tudattalanul utánozni a környezet hangjait, különösen a beszéd ritmusát és dallamát, amelyek a beszéd legősibb elemeinek tekinthetők.

Az első szavak megjelenése

Egyéves kor körül jelennek meg az első valódi szavak, amelyeket a gyermek a környezetében hallott és gyakran ismételt kifejezések alapján próbál kimondani. Az első szavak jelentése azonban ekkor még nem mindig tudatos. Ezt az időszakot a látszatmegértés jellemzi: a gyermek a helyzetre, gesztusokra és hangjelzésre reagál, nem feltétlenül a szó jelentésére.

A 13-18 hónapos korban a gyermek egyre jobban előkészíti a jelentéssel bíró szavak kialakulását. Eleinte csak a szavak egy részét ismétli meg, leggyakrabban azok elejét (pl. ba-baba, nus-nyuszi, lük-tükör) vagy végét (pl. pá-lapát, ző-fazék). Gyakran jelennek meg saját, egyedi szavak is, amelyek nem mindig utalnak felismerhető szavakra (pl. "painaka" jelentése "kenyér", "póla" jelentése "porszívó").

Ebben az időszakban a beszéd megértése is egyre összetettebbé válik, és fokozatosan kialakul a szó és a jelentés közötti kapcsolat.

A gagyogás időszaka

A gagyogás jellemzően a harmadik-negyedik hónapban kezdődik. Ekkor a csecsemő különféle hangokat kezd kibocsátani, amelyek még nem tudatos kommunikációs eszközök, hanem inkább hangképzési kísérletek. Ezek az első lépések a beszéd kialakulása felé, amelyek később egyre tudatosabbá válnak, és a környezet visszajelzései nagyban befolyásolják fejlődésüket.

A beszéd fejlődésének további szakaszai

A szupraszegmentális jegyek, az extralingvisztikai elemek (beszédszituáció) és a paralingvisztika (gesztusok, mimika) egyre nagyobb szerepet kapnak a kommunikációban. Fokozatosan növekszik a nyelvi tartalom jelentősége.

Ekkorra a gyermek már több szót is használhat helyesen, és ezek jelentésével is tisztában van. Próbálgatja a hanghordozást, és rájön, hogy a beszéd által hatékonyabban ki tudja fejezni igényeit. Az első életév vége felé a gyermek észleli, hogy azonos hangjelenségek mindig azonos tárgyakat, tevékenységeket vagy érzelmeket jelölnek. Ezzel kezdetét veszi a beszédfejlődés harmadik szakasza, amely körülbelül a második életév közepéig tart.

Kezdetben a gyermek szavainak csak egy-egy szótagját mondja ki, de a szókincse fokozatosan bővül. Ebben az időszakban a gyermek egyre több kérdést tesz fel a dolgok neveiről. A szókincs **18 hónapos korban** körülbelül 80-100 szóból áll, míg a harmadik életév elejére 350-400 szóra növekszik. A szókincs növekedésében jelentős szerepet játszik a környezet, különösen a kétnyelvű családok esetében, ahol a szavak megoszlanak a két nyelv között.

Ebben a korban a gyermek egyes szavakat mondatokként használ: egyetlen főnév többféle jelentést hordozhat (például egy szó kérés, kérdés vagy helyzetmegnevezés is lehet). Az utánzás és az értelmi tevékenység hatására egyre több szó helyes használatát sajátítja el. Kezdetben bizonytalan a szavak jelentése, de idővel egyre pontosabbá válik.

A kétszavas és több szóból álló mondatok megjelenésével a nyelvtani szerkezetek is fejlődnek. A gyermek először a számára érzelmileg legfontosabb szavakat helyezi előre a mondatokban. A későbbiekben megjelennek a hely-, cél- és időhatározók, majd az összetett mondatok.

A hangállomány egyre gazdagabbá válik. A magánhangzók közül a labiális és palatális hangokat is használja, bár ezek még nem mindig tiszták. A mássalhangzók közül egyesek még hiányozhatnak, különösen a „ty”, „gy”, „ny” hangok, valamint a réshangok („v”, „f”, „z”, „sz”, „zs”, „s”, „j”, „h”) és az affrikáták. Az „r” hang ejtése is nehézséget okozhat. Jellemző a kontextusfüggő ejtés, vagyis egy adott mássalhangzó kiejtése a szóban elfoglalt helyzetétől függ.

A 19-24 hónapos korban jellemző:

- Hangilleszkedés (pl. „anama” helyett „alma”, „kemme” helyett „kenyér”)
- Hanghelyettesítés és hibás hangképzés (pl. „lájé” helyett „lámpa”, „més” helyett „mész”, „bocsánat” helyett „bocanat”)
- Szótagcsere (pl. „tolago” helyett „torony”, „bodoz” helyett „doboz”, „sapa” helyett „sapka”)

Mondattani szempontból a gyermek először szavakat egymás mellé helyezésével fejezi ki magát, amelyet távirati stílusnak nevezünk (pl. „Mami bibi újja”). A toldalékok közül először a tárgyrag és a birtokjel jelenik meg (pl. „éné”, „enyémé”).

A beszédében megfigyelhető a többesjel (-k), a kicsinyítő képző (-ka/-ke), valamint a helyhatározó ragok (-ba, -be, -ban, -ben) és egyéb határozó ragok (-hoz, -hez, -höz, -val, -vel) alkalmazása. Viszonylag pontosan követi a hangrendi harmónia szabályait, főként magas hangrendű szavak esetében.

A beszédértésére jellemző a kulcsszó-stratégia, vagyis a mondatok megértését főként az ismerős szavakra alapozza. Szókincse két részre osztható: egyfelől tartalmazza a felnőtt nyelv elemeit (pl. "papucs"), másfelől a gyermeknyelvi formákat is megjeleníti (pl. "lapiics").

A harmadik életévben a gyermek már többszavas mondatokat alkot, szókincse folyamatosan bővül, beszédének értelmezhetősége javul. A beszédhangok használatában azonban még előfordulhatnak nehezézségek, különösen a mássalhangzó-törvények alkalmazásában (pl. "val/vel" rag esetén: "malacval"). A toldalékok használatában még előfordulhatnak keveredések (pl. "láttam elefánt" vagy "kélek papilot"), illetve túlszabályozás (pl. "kutyákok"). A megfelelő beszédhangerő szabályozása még nehezézséget jelenthet, de idővel javul. A névmásokat fokozatosan kezdi helyesen alkalmazni. A szókincse körülbelül 300 szóra bővül, egyre hosszabb mondatokban fejezi ki gondolatait. A nyelvtani struktúrák finomodnak, a szó szerkezetek bonyolultabbá válnak.

A negyedik életévre a nyelvtani szabályok alkalmazása egyre pontosabbá válik. A gyermek képes az igéket megfelelően egyeztetni, a szófajokat rendeltetésszerűen használni. A gondolkodásában megjelenő különleges kifejezések nyelvileg is megmutatkoznak (pl. "grízhabcska" = "puding", "kalapostészta" = "pelmenyi").

Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a gyermek beszédje fokozatosan finomodik, egyre pontosabbá válik, miközben alkalmazkodik a beszédpartnereihez is. Kortársaihoz képest egyszerűbb szavakat használ, de a felnőttekkel folytatott beszélgetésekben már választékosabban fejezi ki magát. A nyelvi fejlődése egyre összetettebbé válik, a negyedik életév végére a nyelvtani formák és szabályok egyre stabilabbak lesznek.

Az 5. életévben a gyermek beszédében számos, látszólag ellentmondásos jelenség figyelhető meg. Bár a beszédhangok kiejtése már jónak mondható, bizonyos hangkapcsolatokban továbbra is előfordulhatnak ejtési hibák. Beszédük egyre folyékonyabb, már nem jellemző rájuk, hogy igével kezdik mondataikat, azonban gyakran tartanak szünetet a beszéd közben. Toldalékrendszerük teljesen kialakul, és egyre többet használnak igeképzőket (például: „festékesek”). Mondataik hosszabbá válnak, és gyakran alkalmazzák a „mert” és a „hogy”

kötőszavakat. A szókincs jelentős bővülése figyelhető meg, különösen a passzív szókincs terén, vagyis sok olyan szót ismernek és értenek, amelyeket még nem használnak aktívan.

A 6. életévben a gyermek beszédprodukciója már egyre kevésbé függ a kontextustól, azaz képes minden hang pontos ejtésére. Ebben az időszakban alakulnak ki a felnőtt nyelvre jellemző pragmatikai sajátosságok, és a gyermek egyre összetettebb összefüggések kifejezésére is képes. Bár a beszédben továbbra is megfigyelhetők bizonytalanságot jelző hezitációk (például az „öö” hangok), ezek viszonylag rövid idő alatt eltűnnek. Az aktív szókincs folyamatosan bővül, és kialakul az oldaliság (kezesség). A magyar nyelvre jellemző szórendi és nyelvtani szabályok egyre határozottabban érvényesülnek a beszédben.

A 7. életévben tovább bővül a gyermek szókincse, és bár a változások finomabbak, a beszédhangok egyre tisztábbá válnak. A toldalékolás terén már a felnőtt nyelvi norma dominál, bár időnként még előfordulhatnak analógiás hibák. A spontán beszédben azonban nincs jelentős eltérés a 6-7 éves gyermekek között. Egyre gyakrabban élnek bizonyos hezitációs szokásokkal, és akár perceként is képesek folyamatosan beszélni, gondolataikat kifejezni. Beszédtempójuk még viszonylag lassú, és ismerős környezetben szívesebben kommunikálnak, mint idegenek előtt.

Az iskolakezdés időszakára a gyermek beszédkésztsége eléri a normális fejlettségi szintet.

A beszédet akadályozó tényezők és a halláskárosodás összefüggései

A beszéd egy kifejező mozgásforma, amelyet a kisgyermekkor során sajátítunk el. Az utánzás kulcsszerepet játszik ebben a folyamatban: ha egy gyermek nem képes utánozni a hallott beszédet, akkor nem tud megtanulni beszélni. Ehhez elengedhetetlen egy jó beszédpélda. Normál körülmények között egy gyermek legkésőbb hároméves koráig elkezd beszélni; ha ez nem történik meg, szakemberi beavatkozásra lehet szükség. A beszédképtelenség hátterében gyakran siketség, súlyos halláscsökkenés vagy értelmi fogyatékoság állhat.

A kisgyermekkorban gyakran előforduló náthák és megfázások középfülgyulladást okozhatnak, ami átmeneti hallászavarokhoz vezethet. Mivel ebben az időszakban a gyermek nem érzékeli pontosan sem a saját, sem a környezete hangjait, előfordulhat, hogy a szavakat helytelenül rögzíti.

A nagyothalló és siket gyermekek hallásnevelését és beszédfejlesztését gyógypedagógus végzi. Hallókészülék és tükrök segítségével a logopédus megtaníthatja a hallássérült gyermekeket a beszédre. Azonban a hanglejtés és a hangszín nem tanítható meg, ezért a siket gyermekek beszéde gyakran szokatlan, monoton és ritmustalan.

Értelmi fogyatékoság és beszédfejlődés

Az értelmi fogyatékoság különböző fokozatokra osztható:

- **Debilitás:** Az enyhébb fokú értelmi fogyatékoság esetén a beszéd megindul, de késéssel. A gyermekek gyakran beszédhibák, például pöszeség vagy dadogás figyelhető meg náluk. Logopédiai fejlesztésre lehet szükségük.
- **Imbecillitás:** Az érintett gyermekek beszéde jelentős késéssel alakul ki, sok esetben csak ötéves kor körül. Gyakoriak a súlyos beszédhibák, és esetükben is szükség lehet logopédiai segítségre, valamint speciális gyógypedagógiai intézményben történő nevelésre.
- **Idiótizmus:** Az ebbe a kategóriába tartozó gyermekek általában nem tanulnak meg beszélni.

Neurológiai és pszichés eredetű beszédzavarok

- **Ataxia:** Az agyi sérülés vagy fejlődési rendellenesség miatt kialakuló beszédzavar, amely súlyos esetben akár teljes némasághoz is vezethet.
- **Agyi érkatasztrófa (stroke):** Az idősebb korban bekövetkező agyvérzés átmeneti bénulást és beszédzavart eredményezhet.

- **Autizmus:** Egy ritka pszichés állapot, amely a külvilágtól való elzárkózással és kommunikációs nehézségekkel jár. Az autista gyermekek vagy egyáltalán nem beszélnek, vagy beszédük nem szolgál valódi kommunikációs célt. Az autizmus gyanúja esetén gyermekpszichiáterhez kell fordulni.
- **Gyermekkori hospitalizáció hatása:** Azok a gyermekek, akik nem kapnak elegendő szeretetet és érzelmi törődést, elveszíthetik érdeklődésüket a külvilág iránt, ami beszédfejlődési problémákhoz vezethet.

Halláskárosodás és beszédhiba

A hallás kiemelkedő szerepet játszik a környezet megismerésében, az információk feldolgozásában, a térbeli tájékozódásban és a hangos beszéd elsajátításában. Ha a hallás károsodik, az jelentős hatással lehet a beszédfejlődésre is.

A hallás szerepe és a halláskárosodás hatásai

A hallás alapvető szerepet tölt be az emberi kommunikációban és a környezet észlelésében. Fontos funkciói közé tartozik:

- **Információ közvetítése minden irányból**
- **Kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás eszköze**, amely hozzájárul az empátia fejlődéséhez
- **Érdeklődést és kíváncsiságot kelt, ismereteket közvetít**
- **A vizuális észlelés támogatása**, hiszen a hanghatások segítik a figyelem irányítását és a lényeges információk kiemelését

A halláskárosodás következtében ezek a funkciók sérülnek, ami további fejlődési és kommunikációs nehézségekhez vezethet. Ha a halláskárosodás korai életkorban jelentkezik, az elsődleges következményei között szerepelhet a nyelvi fejlődés elmaradása és a beszédkommunikáció zavara. Ha egy gyermek a fejlődés korai szakaszában nem tud kommunikálni a környezetével – különösen az édesanyjával –, akkor a hallás és beszéd hiánya másodlagos személyiségfejlődési problémákhoz is vezethet.

A halláskárosodás jelei

- Hiányzó vagy hibás hangképzés
- A beszédhangok és a prozódiai elemek (hanglejtés, hangsúly, ritmus) sérülése
- Pontatlan, levegős artikuláció

- Időtartam-megkülönböztetési problémák (hosszú és rövid hangok felcserélése)
- Erőlködő beszéd, rekedtség, diszfónia kialakulása

A halláskárosodás hatása a beszédfunkciókra

Kiejtés

- A gyermek nem kap visszajelzést a hibás hangképzésről, így nincs lehetősége önkorrekcióna
- Leginkább a magas frekvenciájú hangok (pl. sziszegő hangok: sz, s, z) sérülnek
- A beszéd monotonná válhat, hiányozhatnak belőle a hangsúlyok és a ritmus, ami helyesírási hibákhoz is vezethet

Szókincs

- A szókincs szűkebb lehet
- A beszédértés terén hiányosságok mutatkozhatnak, ami az olvasási szint csökkenéséhez is vezethet

Nyelvtan és mondatszerkesztés

- A toldalékok (ragok, jelek, képzők) helytelen használata, mivel ezek hangsúlytalan szóvégi pozícióban vannak
- A gyermek gyakran felcseréli a toldalékokat vagy helytelen szórendet alkalmaz

A halláskárosodás mértékétől és típusától függően a beszéd különböző területein jelentkezhetnek eltérések, amelyek egyéni fejlesztést igényelnek.

A hallásvesztés mértéke és hatása a beszédfejlődésre

A hallásvesztés súlyossága hatással van a beszédészlelésre, a kiejtésre, a szókincsre és a kommunikációs képességekre.

Enyhe hallásvesztés (10-30 dB)

- Gyakori hurutos megbetegedések és visszatérő fülproblémák következménye lehet.
- A beszédészlelés területén enyhe elmaradás tapasztalható.
- Előfordulhatnak kisebb artikulációs hibák.

Közepes hallásvesztés (30-60 dB)

- A beszédfejlődés üteme részben elmarad a halló gyermekekéhez képest.
- Képesek önállóan szókincset bővíteni.
- Kisebb artikulációs hibák jellemzőek.
- Hallásfejlesztésre és beszédkorrekcióra van szükségük.

Súlyos hallásvesztés (60-80 dB)

- A beszédképességük jelentősen elmarad a korosztályukhoz képest.
- A nyelvtani szerkezetek és a kiejtés is hibás.
- Többnyire egyszavas mondatokat használnak.
- Szókincsük szegényes, és a mondanivalójuk tartalmilag is korlátozott.
- A beszédet csak minimális szinten képesek hallás útján elsajátítani.

Nagyon súlyos hallásvesztés (80 dB felett)

- Önálló szókincsfejlesztésre nem képesek.
- Csak bizonyos hangokat hallanak.
- Rendszeres hallásfejlesztésre szorulnak.
- A szájról olvasás kiemelt szerepet kap a kommunikációban.

Audiogén beszédzavarok

Azokat a beszédzavarokat nevezzük audiogénnek, amelyek háttérében halláscsökkenés vagy halláskárosodás áll. Ezek orvosilag kezelhetők, és rendszeres fejlesztéssel javíthatók.

Jellemző megjelenési formái:

- **Beszédfejlődési késés**
- **Artikulációs torzulások** (általában 30 dB feletti hallásvesztésnél)

Ezen kívül szinte minden beszédhiba előfordulhat:

- **Diszlália, alália** – a hangok képzésének zavara
- **Disznómia, anómia** – szóhasználati zavar
- **Diszgráfia** – írászavar
- **Diszlexia** – olvasászavar

- **Diszprozódia** – a beszéd intonációs és ritmusmintáinak zavara

A hallásvesztés mértékétől függően a gyermekek egyéni fejlesztésre, logopédiai és audiológiai támogatásra szorulnak a beszéd- és nyelvi készségek optimalizálása érdekében.

A beszédhangok létrejötte

A beszédhangok kialakulása egy bonyolult és precízen összehangolt folyamat eredménye, amely során a különböző beszédszervek együttműködése révén jön létre az emberi hang, majd alakul át különféle hangokká, amelyekből a szavak és mondatok épülnek fel. Mindez nemcsak anatómiai, hanem neurológiai és légzési folyamatokra is épül.

A beszéd elindításához először a tüdőből kiáramló levegőre van szükség. Ez a kilégzési levegő jelenti a hangadás alapját, és nélküle nem jönne létre sem hang, sem beszéd. A levegő felfelé áramlik a légcsövön keresztül a gégen át, ahol találkozik a hangszalagokkal. Amikor ezek a hangszalagok megfelelő módon záródnak, és a levegő áthalad rajtuk, rezgés keletkezik – ez hozza létre az alaphangot, amit fonációnak nevezünk. Ez az elsődleges hangképzési folyamat, amelynek során még nem beszélhetünk konkrét beszédhangokról, csupán hangrezgésről.

A következő lépésben ez a rezgő hang a szájüreg és az orrüreg – az úgynevezett rezonátorok – segítségével tovább formálódik. Ezek a terek szabályozzák a hang színezetét, erősségét, rezonanciáját. Például, ha a hang az orrüregen keresztül távozik, orrhangzós beszéd keletkezik, mint az „m” vagy az „n” hangok esetében.

A beszédhangok tényleges formálása, az artikuláció, a szájüreg mozgatható és rögzített részeinek közreműködésével történik. Ebben fontos szerepet játszanak az ajkak, a nyelv, a fogak, a kemény és lágy szájpadlás, valamint az állkapocs. A nyelv helyzete, mozgása és alakja különösen meghatározó: más-más nyelvállás szükséges például az „a” és az „i” hangok képzéséhez, és teljesen eltérő mozgásokat igényel a „t” vagy az „s” hang.

A beszédhangokat aszerint, hogy hogyan jönnek létre, magánhangzókra és mássalhangzókra oszthatjuk. A magánhangzók képzésekor a levegő szabadon áramlik ki a szájüregen keresztül, és a hangot leginkább a szájüreg alakja, valamint a nyelv és az ajkak helyzete határozza meg. Ezzel szemben a mássalhangzók képzésekor a levegőáramlás útjába valamilyen akadály kerül – például a nyelv érinti a szájpadlást, vagy az ajkak záródnak össze – , és ezáltal alakulnak ki a különféle hanghatások.

A hangképzés ezen folyamata annyira finoman szabályozott, hogy még apró eltérések is torzíthatják vagy megváltoztathatják az adott hangot. Ezért van az, hogy ha egy beszédszerv – például a nyelv vagy az ajkak – sérül vagy nem működik megfelelően, akkor az adott hang torzulhat, kihagyódhat vagy helytelenül alakulhat ki.

A beszédhangok létrejöttének folyamata tehát összetett biológiai, fiziológiai és kognitív mechanizmusok eredménye. Mindez nem tudatosan történik – különösen anyanyelvünk

esetében –, mégis tökéletesen pontos és ritmikusan összehangolt mozgások sorozatát jelenti minden egyes kimondott hang esetén. A hangok tiszta képzése és megfelelő időzítése kulcsfontosságú a jól érthető, gördülékeny beszéd kialakulásához, amit már a korai gyermekkorban elkezdenek elsajátítani.

- *A beszédszervek sérülései és akadályozása a beszédben*

A beszéd az emberi kommunikáció egyik legösszetettebb formája, amelynek megvalósulása csak az idegrendszer és a különböző testi szervek összehangolt működése mellett lehetséges. Ahhoz, hogy a hangképzés, az artikuláció és a beszédritmus természetes módon működjön, ép beszédszervekre van szükség. Ezek közé tartozik a tüdő, amely a levegőt biztosítja; a gége és a hangszalagok, ahol a hang keletkezik; valamint a száj- és orrüreg, a nyelv, az ajkak és a fogak, amelyek a hangokat formálják, színezik, és azokat beszédhangokká alakítják.

E beszédszervek közül bármelyik sérülése vagy rendellenes működése akadályozhatja a tiszta, érthető beszédet. A sérülések lehetnek szerzetek vagy veleszületettek. A traumás eredetű károsodások – például baleset, műtét vagy égési sérülés következtében – megváltoztathatják a szájüreg, az ajkak vagy a nyelv szerkezetét és mozgását. Ugyanakkor az olyan neurológiai eredetű problémák, mint az agyvérzés vagy az arcidegbénulás, szintén hatással lehetnek a beszédszervek izmainak mozgására, ami a hangképzés nehezítettségéhez vagy akár súlyos kommunikációs zavarokhoz vezethet.

A veleszületett rendellenességek – mint például az ajak- és szápadhasadék vagy a túl rövid nyelvfék – már korai életkorban is jól felismerhetők. Ezek nemcsak az esztétikai megjelenést befolyásolják, hanem jelentősen gátolhatják a helyes hangképzést és a tiszta beszéd kialakulását. Ilyen esetekben a gyermek beszéde gyakran orrhangzós, artikulációs hibákkal terhelt, ami megnehezíti az érthetőséget és a beszédtanulás folyamatát.

A sérülések és rendellenességek nemcsak fizikailag akadályozzák a beszédet, hanem pszichés hatásokat is kelthetnek. Egy nehezen beszélő gyermek gyakran visszahúzódóbbá válik, önbizalma csökken, és nehezebben kapcsolódik be a társas kapcsolatokba. A beszédzavar következménye lehet például a selypítés, raccsolás, hadarás vagy dadogás, de előfordulhat rekedt, erőtlén hangképzés is, ha a hangszalagok működésében jelentkezik zavar.

A beszédszervek akadályozottsága sok esetben nem szüntethető meg teljesen, de megfelelő fejlesztéssel, logopédiai terápiával és szükség esetén orvosi beavatkozással jelentős javulás érhető el. A szakszerű és időben elkezdett fejlesztés különösen fontos a

kisgyermekkorban, hiszen ebben az időszakban a nyelvi és kommunikációs készségek intenzíven fejlődnek, és a megfelelő segítséggel kompenzálhatóvá válhatnak a hiányosságok.

Fontos kiemelni, hogy a beszédzavarral küzdő gyermekek támogatásához a szülők, pedagógusok és fejlesztő szakemberek együttműködése szükséges. A beszéd nem csupán nyelvi tevékenység, hanem a társas kapcsolatok és az önkifejezés eszköze is – ezért minden akadály, amely ezt gátolja, hatással van a gyermek egész személyiségfejlődésére. A korai felismerés, a megfelelő terápiás irány megválasztása és a folyamatos fejlesztés tehát kulcsfontosságú tényezők a beszédproblémák leküzdésében.

- *A pöszeség fogalma*

Montágh Imre meghatározása szerint a pöszeség (más néven artikulációs zavar) az anyanyelv beszédhangjainak következetesen helytelen kiejtése. Ezen belül három fő csoportot különböztet meg a pöszeség oka, kiterjedtsége és tünetei alapján:

- **Oka szerint:** lehet működési (funkcionális) vagy szervi (organikus).
- **Kiterjedtsége alapján:** általános (diffúz) vagy részleges (parciális).
- **Tünetei szerint:** torzítás, hangcsere vagy hangkihagyás.

Ezeket a szempontokat dolgozatomban is figyelembe veszem. Az egyes kiejtési hibák besorolása a következőképpen történik:

A pöszeség leggyakoribb formái

A pöszeség a leggyakrabban előforduló beszédhiba, amely több hangot is érinthet. Megjelenhet egy-egy hang esetében, de akár több hangra is kiterjedhet. Montágh szerint a pöszeség kialakulásában szerepet játszhat:

- a nyelvi környezet,
- a nyelvi ügyetlenség,
- az első fogak hiánya,
- az ujjszopás következtében kialakuló fognövekedési rendellenesség,
- részleges hallásvesztés.

A torzítás leggyakrabban az s, z, sz hangoknál figyelhető meg, amikor a nyelv a fogak közé csúszik, vagy azokhoz nyomódik. A hangok oldalirányú képzésekor a levegő a fogsor egyik oldalán távozik, ami az sz és s hangok esetében különösen jellemző.

A különböző hanghibák jellemzői

Az s, sz és z hangok hibái

Az *sz* hang helyes képzésekor az ajkak kissé széthúzóttak, a fogak lazán záródnak, a nyelv hegye az alsó fogmedret érinti, míg pereme a felső zápfogakkal érintkezik. A helytelen képzésből adódó hibák közé tartoznak:

- torzítás (például a nyelv fogak közé szorítása),
- hangcsere ($sz \rightarrow s$, $sz \rightarrow cs$, $sz \rightarrow c$, $sz \rightarrow t$),
- hangkihagyás.

Az *s* és *z* hangok képzési módja hasonló, de az *s* zöngétlen, míg a *z* zöngés. A hangszalagok működése eltérő, ami befolyásolja a hangok helyes ejtését. A helytelen képzés oldalirányú variációkat eredményezhet, például:

- $z \rightarrow sz$, $z \rightarrow zs$, $z \rightarrow dz$, $z \rightarrow c$ stb.

Az l hang hibái (*lambdacizmus*)

Ez az eltérés gyakran kisgyermekkorban figyelhető meg, és sok esetben raccsolással párosul. Az *l* hang helyes képzéséhez a nyelv hegye érinti a felső fogmedret, miközben kétoldalt részben érintkezik a nyelv pereme és a felső zápfogak között.

A hibás képzés oka lehet:

- nyelvfék letapadása,
- nyelvi ügyetlenség,
- torz nyelvmozgás.

A hangcsere és hangkihagyás gyakran szóvégi helyzetben jelentkezik.

Az r hang hibái (*raccsolás*)

Az *r* hang hibás ejtése a pöszeség egyik leggyakoribb formája. Ez a beszédhang pergő jellegéből adódik, amely egyes nyelvekben (például a németben vagy a francia nyelvben) természetesen eltérő lehet.

A helyes képzés során:

- a nyelv hegye a felső fogmedren pörög,
- a lágyszájpad zárja az orrüreget,
- a hangszalagok zöngéállásban vannak.

A helytelen képzés következtében előfordulhat:

- torzítás (például ajakpergetés vagy gyenge érintkezés a fogmedren),

- hangcsere ($r \rightarrow l, r \rightarrow j, r \rightarrow d, r \rightarrow p, r \rightarrow h$).

A k és g hangok hibái

A k és g hangok képzése a szájpadláson történik, ahol a nyelvgyök és a szájpadlás között zárlat alakul ki. A helyes képzéshez nyitott ajkak és megfelelő lágyszájpadlasi zár szükséges. A leggyakoribb hibák:

- torzítás,
- hangcsere ($k \rightarrow t, g \rightarrow d, g \rightarrow t$).

Az f és v hangok hibái

Ezek a beszédhibák rendkívül ritkák, és általában késleltetett beszédfejlődéssel együtt jelentkeznek. Az f és v hibás ejtése a beszédet nehezen érthetővé teheti, így különös figyelmet igényel a korrekciójuk.

A „h” hang hibája

A /h/ hang egy zöngétlen gégehang. Képzése során a hangszalagok nyitott állapotban vannak, az ajkak lazán nyitottak, a nyelv passzív helyzetben marad, míg a lágyszájpad zárja az orrüreget. A helytelen képzés egyik formája lehet a hangkihagyás, például „hajó” helyett „ajó” vagy „hat” helyett „at”.

A p, t, m, n hangok hibái

- A /p/ egy zöngétlen, bilabiális (két ajakkal képzett) zárhang. Helyes képzése az /ö/ hangnál leírtakkal megegyezik, de a felpattanás itt zöngétlen levegővel történik, mivel a hangszalagok nem rezegnek.
- A /t/ egy zöngétlen, fogmedri zárhang. Képzése megegyezik az /n/ hangéval, de itt is zöngétlen levegő áramlik ki.
- Az /m/ egy zöngés, bilabiális orrhang. Helyes képzése során az ajkak zártak, a lágyszájpad nyitva áll, így a levegő az orrüregen keresztül távozik, miközben a hangszalagok rezegnek.
- Az /n/ egy zöngés, fogmedri orrhang. Helyes képzése során a nyelv hegye a felső fogmedren támaszkodik, az oldalsó szélei érintkeznek a felső zápfogakkal. A lágyszájpad nyitott, így a levegő az orrüregen át távozik.

Az orrhangzós beszéd

Az orrhangzós (rinolália) beszéd általában hasadt szájpadról vagy farkastorok következménye. Ez az egyik legsúlyosabb beszédhiba, mivel a magyar nyelv 31 fonémáját torzítja, így a gyermekek csupán az /m/, /n/ és /ny/ hangokat képezik helyesen.

A nyitott szájpadról vagy a nem megfelelően működő lágyszájpad miatt a kiáramló levegő nem a szájüregben keresztül halad, hanem az orrüregben át távozik. Ez torzítja a zárhangokat és réshangokat, például:

- A /p/ és /b/ hangok az /m/ hanghoz hasonlóvá válnak.
- Az /l/, /t/, /d/ hangok az /n/ hanghoz torzulnak.
- A /ty/ és /gy/ hangok /ny/ hangként jelennek meg.
- Az /sz/, /z/, /c/, /s/, /zs/ és /cs/ hangok egyfajta /h/-szerű hangzást kapnak.
- Az /r/ és /j/ hangok gyakran teljesen eltűnnek.
- A /k/ és /g/ hangok rekedtes, krákogó hangzásúvá válhatnak.

Ez a beszédhiba különleges logopédiai fejlesztést igényel, mivel az érthetőséget nagymértékben befolyásolja.

• *Hadarás*

A beszéd folyamatosságának egyik legismertebb rendellenessége a hadarás (tumultus sermonis). Ez a jelenség általában örökletes, organikus eredetű zavarként jelenik meg, és gyakran fordul elő olyan családokban, ahol a beszédfejlődési problémák különböző formái megtalálhatók. A hadarás veleszületett beszédzavar, amelynek eltérő súlyossági fokai ismertek. Legfőbb jellemzője a megszokottnál gyorsabb beszédtempó, amely bár feltűnő, önmagában nem tekinthető a legsúlyosabb tünetnek.

A felgyorsult beszéd ritmusával együtt járhat bizonyos hangok és szótagok kihagyása, a pontatlan artikuláció, valamint a beszéd monotonitása. Ez utóbbi a hadarás organikus eredetével is összefügghet. Kutatások kimutatták, hogy a hadarás gyakran késleltetett beszédfejlődés következménye, amelyre később ráépül ez a beszédzavar. Néhány szakértő kapcsolatot lát a hadarás és a balkezesség között, bár ezt egyértelmű bizonyítékok nem támasztják alá. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a hadarók között viszonylag gyakran előfordul balkezesség. Más kutatások szerint az akusztikus képességek fejletlensége is szerepet játszhat a kialakulásában. A beszédgyengeség és a jó zenei hallás általában kizárja egymást, és a hadarók

gyakran dallamfelismerési nehézségekkel küzdenek, ami még egy egyszerű dallam visszaadását is megnehezítheti számukra.

A hadarók személyiségjegyei is hordozhatnak közös vonásokat. Jellemző rájuk a gyors, kapkodó beszédstílus, az esetenként szétszórt, figyelmetlen viselkedés. Kommunikációjukban előfordulhat, hogy mondataikat befejezetlenül hagyják, majd egy másik gondolatmenetbe kezdenek. Ez arra utalhat, hogy személyiségstruktúrájukban fokozott impulzivitás és kontrollálatlanság lehet jelen. A hadarók általában gyors gondolkodásúak, és ezt beszédükben is igyekeznek kifejezni, azonban ez nem mindig társul megfelelő mozgáskoordinációval, ami az artikuláció felületességét eredményezheti, és rontja a beszéd érthetőségét.

Ez a jelenség megkülönböztethető a tachylalia nevű beszédzavartól, amely napjainkban egyre gyakoribbá válik. Bár ebben az esetben is jellemző a gyors beszédtempó, a kiejtés pontosabb, és a beszélő gyakran kíséri intenzív mimikai mozgásokkal mondanivalóját. Az ilyen beszédstílussal rendelkező személyek általában megfelelő intellektuális képességekkel rendelkeznek, és a reáltárgyak iránt mutatnak nagyobb érdeklődést.

A hadarók általában csak akkor keresnek logopédiai segítséget, ha munkájuk vagy társadalmi szerepük megköveteli a beszédük korrigálását. Intenzív beszédterápia hatására javulás érhető el, de a visszaesés kockázata miatt rendszeres kontroll és gyakori felülvizsgálat szükséges.

A terápiás folyamat célja a hadarás fő tüneteinek enyhítése vagy kiküszöbölése, amit elsősorban a beszédtempó csökkentésével lehet elérni. Mivel azonban a hadarók sajátos személyisége és beszédhibájának jellege miatt a korrekció nem mindig könnyen megvalósítható, speciális módszerek alkalmazása válhat szükségessé. Ilyenek lehetnek például a metronóm segítségével végzett olvasás, a szövegrészek letakarásával történő olvasás, vagy a beszéd közbeni nagymozgások beiktatása. Hatékonyak bizonyulhatnak továbbá a különböző memorizációs technikák tanítása és a lassított olvasási módszerek változatos alkalmazása.

- *Dadogás*

Mi a dadogás? A dadogás légzési, hangadási és artikulációs zavar, amely a beszédben megakadásokat és hangismétléseket okoz. A dadogó ember általában nem dadog, ha verset mond, énekel, suttog, bábozik vagy kiabál.

A szülők beszélni kezdő gyermekükből örömmel csalogatják elő a szavakat. A nagyszülők, nagynénik, nagybácsik és a rokonság többi tagja pedig utánuk mondja a gyermek produkcióját. Ha azonban a gyermek meg-megakad, beleszorul a szó, és csak nehezen tör utat magának,

zavart támad. Ez az úgynevezett élettani dadogás, amely általában 2-3 éves kor között kezdődik, amikor a gyermek teljes mondatokban kezd beszélni. Mondanivalóját gyorsabban akarja közölni, mint amire képes, hiszen ebben az időszakban beszéd szervei még nem annyira fejlettek és ügyesek. Ízelgeti a hangokat, szavakat – ezért ismétletgeti őket. Gyors gondolatai miatt elfelejti a következő mondatot, ezért megismétli az előzőt. Fizikailag nincs még teljesen felkészülve arra, hogy mindazt kifejezze, amit szeretne, ezért időnként megakad, a már kimondott szavakat is ismétletgeti.

A szülő is dadogóvá teheti a gyermeket? Általában minden kisgyermek beszédfejlődésében van egy olyan időszak, amely később magától elmúlik. A gyermek legtöbbször észre sem veszi a beszédhibáját, amíg környezete fel nem hívja rá a figyelmét. Ha azonban gyakran figyelmeztetik arra, hogy figyeljen jobban a beszédére, ne dadogjon, kijavítják hibáit, újramondatják vele a szót vagy mondatot, vagy amikor elakad, kimondják helyette, akkor a gyermek megérzi, hogy valami nincs rendben vele. Egyre görcsösebben fog figyelni a beszédére, és előbb-utóbb valóban dadogóvá válhat. Ezért fontos, hogy a szülő ne ijedjen meg attól, ha gyermeke a beszédtanulás kezdetén néha dadog. A legjobb, ha semmilyen jelét nem mutatja annak, hogy észrevette, és lehetőleg a gyermek jelenlétében ne adjon hangot aggodalmának. Ha azonban úgy érzi, hogy a probléma tartósan fennáll, érdemes logopédushoz fordulni, aki eldönti, szükséges-e a terápia.

Nem érdemes otthon próbálkozni a beszédhiba „házi” kezelésével. A sok beszélgetés, esti mesék, közös éneklések, gyermekversek és mondókák azonban fejlesztik a beszédritmust, a szókincset és a beszédkészséget – valamint erősítik a szülő-gyermek kapcsolatot is. Ezért ezekre érdemes hangsúlyt fektetni.

Jellemző okok a dadogás hátterében Talán mindenki hallotta már azt a magyarázatot, hogy egy gyermek megijedt valamitől, és attól lett dadogó. Valóban létezik az úgynevezett traumás dadogás, amely bármely életkorban jelentkezhet. Jellemzője, hogy hirtelen lép fel, szinte azonnal rögzül, kezelése hosszú időt vehet igénybe, és mindig valamilyen pszichés trauma áll a hátterében.

A dadogás kialakulása többféle okra vezethető vissza: a testi és idegrendszeri állapotra, valamint a környezeti és pszichés hatások összességére. Gyengébb stabilitású idegrendszer esetén a környezeti hatások erőteljesebben befolyásolhatják a gyermek beszédét és mozgását. Ha a családban már előfordult dadogás, az örökletesség is lehet az egyik tényező. Megkésett beszédfejlődés esetén – amikor a gyermek az életkora alapján várhatónál később kezd el beszélni – gyakran jelentkezik dadogás. De kiválthatja az anya-gyermek kapcsolat hirtelen megszakadása is, például ha a gyermek vagy az anya hosszabb időre kórházba kerül, illetve a

túl szigorú, követelőző szülők vagy az agresszív családi légkör. Gyakori, hogy a gyermek a tünehordozója a családi konfliktusoknak vagy az elhallgatott, kimondhatatlan családi titkoknak – amelyeket nem tudatosan, de érez.

Kritikus időszakok A dadogás leggyakrabban 3-4 éves és 6-7 éves kor között jelentkezik. Mindkét életkori szakaszban nagy változások zajlanak a gyermek életében és fejlődésében. 3-4 éves korára átesik boldog létezésének „erőszakos” eseményein – például bilire szoktatás, bölcsődébe vagy óvodába kerülés –, valamint felfedezi önmagát mint a külvilágtól elkülönülő lényt (dackorszak). Mindezek az események traumatizáló tényezőket hordozhatnak magukban. A dadogás másik kritikus időszaka az iskolába kerülés idejére esik. Nemcsak a környezet változik meg, hanem az elvárások is. Teljesen új követelményeknek kell megfelelnie, például fegyelmezetten kell ülni, csak akkor szólalhat meg, ha kérdezik, és azonnal válaszolnia kell. Az ebben az életkorban vagy később jelentkező dadogás esetében jellemző, hogy korábban már volt valamilyen előzmény, amely – átmeneti tünetmentesség után – a dadogáshoz vezetett.

Hogyan segítsünk? A dadogás terápiáját érdemes minél korábban elkezdni. Minél közelebb van a kezelés a dadogás megjelenésének időpontjához – amikor még a tünetek nem rögzültek –, és minél fiatalabb életkorban kezdődik, annál hatékonyabb a segítség. Kisgyermekkorban a gyermek még nem tekinti problémának a beszédhibáját, ezért gyakran kérdezik meg: „Miért baj az, ha dadogok?”

Azok azonban, akik már megtapasztalták társaik csúfolódását vagy a felnőttek „jósándékú” tanítását, egyre görcsösebben igyekeznek úrrá lenni a dadogásukon, ami miatt az csak fokozódik. A nagyobb stresszel járó helyzetekben (például idegenek előtt vagy feleléskor) meg sem szólalnak. A beszéd-től való félelem miatt visszahúzódóvá és magányossá válhatnak.

Az időben elkezdett terápia nemcsak a beszédproblémát, hanem a következtében fellépő pszichés sérüléseket is enyhítheti, megszüntetheti. A dadogásterápia komplex megközelítése a leghatékonyabb, de sajnos hazánkban még nem általános. A gyermekek 18 éves korukig az alapellátás keretében logopédiai segítséget kaphatnak, az óvodák és iskolák többsége logopédust is foglalkoztat. A beszédprobléma háttérében álló okok miatt pszichológiai szaksegítség is szükséges lehet a hatékony kezelés érdekében.

Az óvodai anyanyelvi nevelés módszerei

Az anyanyelvi nevelés az óvodai nevelés egyik alapvető, átfogó feladata, amely a gyermek egész napját áthatja. Célja nemcsak a nyelvi képességek fejlesztése, hanem az anyanyelvhez való pozitív érzelmi viszony kialakítása, a világban való eligazodás és a társas kapcsolatok megalapozása is. A nyelv nemcsak kommunikációs eszköz, hanem a gondolkodás, az önkifejezés és az identitás alapja is. A hatékony anyanyelvi neveléshez változatos, életkornak megfelelő módszerek alkalmazása szükséges.

Spontán és szervezett helyzetekben történő nyelvfejlesztés

Az óvodai anyanyelvi nevelés egyik legfontosabb módszere a természetes beszédhelyzetekben való fejlesztés. A napirend minden tevékenysége – öltözködés, játék, étkezés, séta, pihenés – alkalmat ad arra, hogy a pedagógus modellként működjön, bővítse a gyermek szókincsét, és segítsen helyesen kifejezni a gondolatait. Ezek az alkalmak különösen fontosak a beszédkedv ösztönzésében, a kérdésfeltevés, párbeszéd, visszakérdezés tanulásában.

Játékos beszédfejlesztő tevékenységek

A kisgyermekkor legfőbb tevékenysége a játék, ezért az anyanyelvi nevelés hatékony eszközei a nyelvi játékok: szókincsbővítő, mondatalkotó, memória- és ritmusjátékok. A szinonimák, ellentétek, kitalálós játékok, „barkochba”, hangkereső játékok mind segítik a nyelv tudatos használatát, miközben örömet is szereznek.

Mondókák, versek, dalok

A ritmusos, ismétlődő szerkezetű mondókák és gyermekversek kiemelt helyet kapnak az anyanyelvi nevelésben. Segítik a beszédritmus, hanglejtés, artikuláció fejlesztését, és gazdagítják a gyermek kifejezőeszközeit. A zenés, mozgással kísért verselés támogatja a szöveg megértését és a belső képek kialakulását is.

Mesehallgatás és mesemondás

A rendszeres mesehallgatás és -mondás nemcsak az érzelmi nevelés egyik kulcseleme, hanem az anyanyelvi fejlesztés leghatékonyabb módszereinek egyike. A mese során fejlődik a szövegértés, a szókincs, a beszédértés, valamint a mondatalkotás és a gondolkodás is. A gyermekek idővel maguk is örömmel mesélnek vissza, dramatizálnak, ami a kifejezőkészség szintjét emeli.

Verselés, dramatikus játék, bábozás

A drámapedagógiai módszerek, mint a bábozás, szerepjáték, dramatizálás kiválóan alkalmasak arra, hogy a gyermekek saját nyelvi eszközeikkel alkossanak szövegeket, párbeszédet, és

közben bátran, aktívan használják a nyelvet. Ezek a tevékenységek különösen fejlesztik a kreativitást, a beszédkedvet, és segítik a társas kapcsolatok fejlődését is.

Képolvasás, képeskönyvek használata

A képek, képeskönyvek, mesekönyvek nézegetése, közös „olvasása” során a gyermek történeteket alkot, kérdéseket tesz fel, véleményt mond – mindez segíti a gondolati összefüggések kialakulását, a történetmondás képességét, valamint a nyelvi önkifejezést.

Céltott beszédfejlesztés – egyéni vagy csoportos formában

A pedagógusnak fontos feladata a nyelvi fejlődés nyomon követése, a lemaradások, beszédhibák felismerése. Szükség esetén egyéni beszédfejlesztő foglalkozásokat is tart, logopédussal együttműködve. A céltott fejlesztés például hangok tisztább ejtésére, mondatalkotás gyakorlására, beszédészlelésre irányulhat.

Az óvodai anyanyelvi nevelés módszerei változatosak és élményalapúak. Lényege, hogy a gyermek a saját élményein, tapasztalatain keresztül, játékos, biztonságos légkörben sajátítsa el az anyanyelv eszköztárát. A pedagógus feladata nem csupán az eszközök biztosítása, hanem a beszédkörnyezet tudatos alakítása, amely támogatja a gyermek nyelvi, gondolkodási és érzelmi fejlődését egyaránt.

A nevelés során különböző társadalmi tartalmak, normák, eszmék, példaképek, eszmények elfogadtatására és belsősé tételére, valamint a tevékenységet irányító szükségletté való átalakítására törekszünk. Ezek a nevelési hatások különböző forrásokban konkretizálódnak, így például a felnőtt tekintélyi személyek, a feladatok és a kortársi interakciók szerepében.

A tanítási-tanulási folyamat sikerességének előfeltétele a pedagógusok mélyreható módszertani ismerete és a pedagógiai kompetenciák alkalmazása. Ugyanakkor a módszerválasztás természete nagymértékben befolyásolhatja a pedagógiai folyamatok eredményességét.

A módszereken belül megkülönböztetjük az oktatási és nevelési módszereket. Az oktatási módszerek az intellektuális fejlesztést szolgálják, míg a nevelési módszerek célja a személyiség tágabb értelemben vett fejlesztése, amely az erkölcsi, szociális és érzelmi formálásban nyilvánul meg.

A nevelési módszereket két fő csoportba oszthatjuk: direkt (közvetlen) és indirekt (közvetett) nevelési módszerekre.

A direkt nevelési módszerek kiemelt szerepet játszanak a nevelési folyamatban. Alkalmazásuk már óvodás és kisiskoláskorban is fontos, mivel megfelel a gyermekek fejlődési sajátosságainak. Későbbi életkorban ezeknek a módszereknek az aránya csökken, de nem szűnik meg teljesen.

A direkt nevelési módszerek irányítottak, a pedagógus által kiválasztott és preferált magatartás elősegítését célozzák.

Bábosik István szerint a közvetlen nevelési módszerek az alábbi csoportokba sorolhatók:

- **Szokásformálás közvetlen módszerei:** követelés, gyakoroltatás (szoktatás), ösztönzés (biztatás, ígéret stb.), ellenőrzés, segítségnyújtás.
- **Meggőzés-formálás közvetlen módszerei:** előadás, magyarázat, beszélgetés, tanulók önálló elemző munkája.
- **Magatartási-tevékenységi modellek közvetítésének módszerei:** elbeszélés, modellértékű személyek bemutatása, személyes példaadás.

Ezek a módszerek hozzájárulnak a szociálisan elfogadható emberi tulajdonságok, akarat és jellemvonások, valamint helyes magatartási formák kialakításához. Például a gyakoroltatás módszere az ismétlés által segíti a helyes magatartási formák és tevékenységtípusok rögzülését, míg szokássá nem válnak.

A közvetlen nevelési módszerek alkalmazása lehetővé teszi a pedagógus vezető szerepének érvényesülését. Azonban a nevelési folyamat túlzott szabályozása gátolhatja az önszabályozási képesség, az autonóm magatartás és az életvezetés kialakulását. Ugyanakkor a közvetlen hatásrendszer segíti a közvetett hatások irányításának gyengeségeit, könnyíti a neveltek számára a különböző tapasztalatok értelmezését, és minimalizálja a hibázás lehetőségét.

Indirekt nevelési módszerek

A nevelési módszerek alapjai hosszú történelmi fejlődésen mentek keresztül, megőrizve a hagyományokat, ugyanakkor beépítve a korszerű pedagógiai megközelítéseket. Az anyanyelvi nevelés módszertana már Comenius pedagógiai elveiben megfogalmazódott, és az első óvodák ezt vették át, továbbörökítve a mai napig. A 20. század során számos alternatív módszer is bekerült az oktatási folyamatba.

A módszer maga az oktatás „hogyanja”, vagyis a pedagógus által alkalmazott vizuális és verbális ismeretközvetítő eljárások összessége. A modern pedagógia hangsúlyozza, hogy nincs egyetlen univerzális módszer, hiszen az anyanyelvi nevelés többféleképpen is megvalósítható, és egy-egy módszer többfunkciós lehet (például a képolvasás).

A módszerek megválasztását több tényező határozza meg, például a fejlesztés tartalma, a gyermek életkora, a pedagógus tudatossága, a helyszín, az időkeret, valamint a pedagógus módszertani szabadsága.

Az indirekt nevelési módszerek főbb típusai:

Bemutatás

Az irodalmi alkotások és egyéb nyelvi elemek érzékletes bemutatása révén a gyermekek utánpótlás útján sajátítják el a nyelvi formákat. Ez magában foglalja:

- Konkrét főnevek, melléknevek, különleges kifejezések megismerését.
- Hangutánzó és hangulatfestő szavak elsajátítását.
- A mondatok prosódiai jellegzetességeinek felismerését és alkalmazását.
- A megfelelő artikuláció és a nonverbális eszközök használatának fejlesztését.

A pedagógus példamutató felolvasása és előadása mintául szolgál a gyermekek számára, segítve őket a szereplők külső és belső tulajdonságainak érzékeltetésében.

Beszélgetés

A beszélgetés az óvodai nevelés egyik alapvető módszere, amely lehet spontán vagy irányított.

Ez a módszer támogatja a:

- Szókincs bővítését és a mondatalkotás fejlődését.
- Az aktív és passzív szókészlet közötti átmenetet.
- A gyermekek gondolkodásának fejlesztését logikus megfogalmazás révén.

Fontos, hogy a beszélgetés mindig partneri legyen, a gyermek természetes közlési igényére építsen, és teret adjon az érzelmek és gondolatok szabad kifejezésére.

Magyarázat

A fogalomalkotás és a gondolkodás fejlesztése érdekében a magyarázat módszerére is szükség van. Ennek során:

- Az ismeretlen fogalmakat kontextusba helyezve, szinonimák segítségével magyarázzuk el.
- A gyermekek számára ismert tapasztalatokhoz kapcsoljuk az új információkat.
- A magyarázat rövid és lényegre törő legyen, és lehetőség szerint cselekvéssel is kiegészüljön.

A magyarázat leginkább a környezetismereti, matematikai és irodalmi nevelés során kap kiemelt szerepet.

Gyakorlás

A gyakorlás a tanultak elmélyítését és alkalmazását segíti elő. Az ismétlés és a gyakorlati alkalmazás révén a gyermekek biztosabb tudásra tesznek szert. Ez magában foglalja:

- Az új szavak és kifejezések használatát különböző helyzetekben.

- A mondataalkotás és történetmesélés folyamatos fejlesztését.
- A kommunikációs készség erősítését dramatikus játékokon, szerepjátékokon keresztül.

A gyakorlás során a pedagógus segítő, támogató szerepet tölt be, miközben a gyermekek saját tempójukban mélyítik el a tudásukat.

Szemléltetés

A szemléltetés az egyik legfontosabb eszköz az óvodai és kisiskolás korban, mivel a gyermekek ebben az életkorban elsősorban vizuálisan és tapasztalati úton tanulnak. Ez történhet:

- Képek, tárgyak, eszközök használatával.
- Dramatizálással és mozgásos tevékenységekkel.
- Interaktív digitális eszközök bevonásával.

A szemléltetés célja, hogy a gyermekek konkrét élményeken keresztül értsék meg és rögzítsék az új ismereteket, ezáltal elősegítve a mélyebb megértést és a tartós tanulást.

A mese feldolgozásának módjai az óvodában

A mese az óvodai nevelés egyik legfontosabb eszköze, amely egyszerre szolgálja a gyermek szórakoztatását, érzelmi támogatását, nyelvi fejlesztését és erkölcsi nevelését. A mesélés nem csupán hagyomány, hanem tudatosan alkalmazott pedagógiai módszer, amely kulcsszerepet tölt be a gyermek személyiségfejlődésének sokféle területén.

A mesék hallgatása fejleszti a gyermek nyelvi és kommunikációs készségeit. A változatos szóhasználat, a fordultatos mondszerkesztés, a ritmus és ismétlés mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a gyermek aktívan bővítse szókincsét, pontosabban fejezze ki magát, és egyre jobban megértse a hallott szövegeket. Mindez megalapozza az iskolai írás-olvasás elsajátítását is.

A mese világában a gyermek érzelmi biztonságra talál. A történetek gyakran ismerős élethelyzeteket dolgoznak fel – félelem, veszteség, kíváncsiság, öröm, bátorság –, és ezek feldolgozásához mintákat nyújtanak. A jó és a rossz küzdelme, a próbák és azok leküzdése, a jutalom elnyerése mind olyan szerkezeti elemek, amelyek segítik a gyermek belső világának rendezését, érzelmi stabilitását, erkölcsi fejlődését.

A mesék serkentik a képzelőerőt, fejlesztik a fantáziát, és gazdag belső képi világot alakítanak ki, ami kulcsfontosságú a kreativitás, a problémamegoldás és az absztrakt gondolkodás fejlődésében. A mesehallgatás során fejlődik a figyelem, a koncentráció, a memória és a gondolkodási rugalmasság is. Emellett a mesélés bensőséges légköre erősíti a gyermek-pedagógus kapcsolatot, segít a közösségi élmények megélésében, és támogatja a szociális viselkedés alakulását.

Az óvodai mesélés során különféle mesei műfajokkal találkozhatnak a gyermekek. Minden meseforma más-más fejlesztési célt szolgál, és különböző módon hat a gyermek érzelmi, értelmi és erkölcsi fejlődésére:

Népmese: A magyar népmese-kincs különösen gazdag forrás az óvodáskorú gyermekek számára. Ezek a történetek világos szerkezetűek, ismétlődő elemeket tartalmaznak, és jól követhető erkölcsi üzenetet hordoznak. A jó mindig elnyeri jutalmát, a rossz pedig méltó büntetését, ami segíti az erkölcsi értékrend alakulását. A hősök kitartása, leleményessége, bátorsága példát mutat a gyerekeknek.

Állatmesék: Ezek a rövid, gyakran humoros történetek emberi tulajdonságokkal felruházott állatszereplőkön keresztül mutatják be az emberi viselkedésformákat. Segítik a

gyermek erkölcsi eligazodását, a viselkedési normák megértését, miközben a gyermek azonosulhat a szereplőkkel, és tanulhat azok hibáiból, sikereiből.

Tündérmesék: A csodás elemekkel, varázslatokkal átszótt történetek különösen inspirálják a gyermek képzeletét. Ezek a mesék bátorítják a gyermek belső hitét abban, hogy a nehézségek leküzdhetők, és mindig van remény. A szimbolikus tartalmak segítik az érzelmi fejlődést és a félelmek oldását.

Láncmesék: Ezek a mesék ismétlődő, ritmikus szerkezetük miatt kiválóan alkalmasak a nyelvi emlékezet és a figyelem fejlesztésére. Gyakran humorosak, abszurd elemeket tartalmaznak, ezért a gyerekek örömmel kapcsolódnak hozzájuk.

Meseátiratok, kortárs gyermekmesék: Az óvodai mesélés világában egyre nagyobb teret kapnak az egyszerűbb, mai környezetben játszódó történetek is. Ezek közvetlenebb nyelven szólnak a gyerekekhez, és gyakran dolgoznak fel olyan témákat, amelyek a mai kisgyermeket közvetlenül is érintik (például barátság, testvérféltékenység, óvodai élmények).

Ezeket a meséket az óvodapedagógus mindig a gyermekek életkori sajátosságaihoz, érdeklődési köréhez és fejlettségi szintjéhez igazítva választja ki. A megfelelő mese kiválasztása nemcsak a tartalmi mondanivaló, hanem a nyelvezet, hosszúság, szerkezet és a ritmus szempontjából is fontos.

A mese szerepe az anyanyelvi nevelésben

Célok:

1. A gyermek nyelvhasználatának fejlesztése
2. A beszédészlelés és beszédértés finomhangolása
3. A beszédaktivitás növelése
4. A kommunikációs készségek fejlesztése
5. A vizuális és verbális memória erősítése
6. Az aktív és passzív szókincs bővítése
7. A passzív szókincs aktivizálása
8. A kifejezőkészség árnyalása

A tanulás és nevelés jellemzői:

- Tevékenységalapú megközelítés
- Nyitott, komplex és folyamatos tanulási folyamat

Alapelvek:

- Játékosság
- Kötetlenség

- Fokozatosság
- Rendszeresség
- Megtervezettség, de rugalmasság

A gyerekek önálló mesemondása

- A gyermekek könnyen megtanulják a meséket (reproduktív fantázia), miközben produktív fantáziájuk segítségével kiegészítik a hiányzó részeket.
- Fejleszti a folyamatos beszédet.
- Elősegíti a választékos szóhasználatot.
- Bátorságot ad a megszólaláshoz, oldja a gátlásokat.
- Kezdetben rövid, többször elmondott egyszerű mesékkal kezdjük, majd fokozatosan vonjuk be a gyermekeket a mesemondásba.

A mese folytatása (3-4 éves kortól)

- Az óvodapedagógus által elkezdett mesét a gyermekek folytatják.
- Alkalmazhatunk láncmeséket, halmozó meséket vagy kitalált történeteket.

A mese befejezése

- A gyermekek feladata a mese befejezése.
- Fejleszti a szókincset és a fantáziát.
- A gyermekek hangulatáról is sokat elárulhat, ha ismert meséket saját módon fejeznek be.
- A mesék legyenek optimista hangvételűek.
- A befejezés történhet rajzzal is.

Egy mesehősről szóló mese alkotása (6-7 éveseknek)

- Egy ismert mesehős bemutatása kép alapján.
- Kezdetben a gyermekek az ismert jellemzéseket elevenítik fel, majd saját elképzeléseikkel egészítik ki a történetet.

A mese átszstrukturálása (5-7 éveseknek)

- Az ismert meséket új fordulatokkal és szereplőkkel bővítjük.

- Fejleszti a nyelvi készséget és kompetenciát.

Közös vagy egyéni mesemondás eszközökkel

- Pl. diafilm, báb.
- Fejleszti az emlékezetet, a figyelmet és a logikus gondolkodást.
- Gyakoroltatja a verbális és nem verbális kommunikációt.

A mese mimetizálása (utánzása)

- A mesét játékkal, mozdulatokkal, gesztusokkal és mimikával elevenítjük meg.
- Fejleszti a mozgást, a térérzékelést és a vizuális észlelést.

Mesemondás három szó alapján

- A gyerekeknek meg kell alkotniuk egy mesét három megadott szó felhasználásával.
- Fejleszti a reproductív fantáziát, a képzelőerőt és a logikus gondolkodást.
- Elősegíti a folyamatos beszéd fejlesztését.

A mese feldolgozását segítő eszközök és technikák

Drámajáték vagy dramatizálás

- Fejleszti a kommunikációs készségeket.
- Névelő értékkel bír.
- Segíti az önismeret és emberismeret elélyítését.
- Javítja a döntésképeséget, a gondolkodást és a mozgást.
- Alkalmazható már 3-4 éves kortól.

Kapcsolatteremtő játékok

- Pl. „Játsszuk el a mesehősök megismerkedését!”
- Segíti az ismerkedést, csoportformálást.

Bábjáték

- Komplex személyiségfejlesztő módszer.
- Fejleszti a verbális kifejezőkészséget, az empátiát.

- Segíti a konfliktusmegoldást.
- Kisgyermeknél célszerű paraván nélkül bábozni.

Diafilm

- Nagyméretű képek segítik a figyelem fenntartását.
- A film alatti szöveget érdemes saját szavainkkal elmesélni.
- Nem szabad túl sokáig vetíteni, hogy a figyelem ne lankadjon.

Mesemozi:

Az élményszerű tanulás elősegítése érdekében évente egy-két alkalommal rövid, 5-10 perces filmvetítést szervezünk a gyermekek számára. Ezek a filmek elsősorban a 8-10 éves korosztály számára lesznek érthetőek és érdekesek, segítve a történetek iránti érdeklődésüket és szövegértési képességeik fejlődését.

A meseélmény jelentősége (Méreai-Binet: Gyermeklélektan alapján):

Átváltozás motívuma

- A gyermek világában minden lehetséges: a hirtelen átalakulások (pl. kicsiből óriás, gyengéből erős) visszatükrözik a gyermek kiszolgáltatottságát.

Ellentétek vonzereje

- A gyermek még nem alakít ki árnyalt ítéleteket, ezért szélsőséges kategóriákban gondolkodik (pl. valami vagy szép, vagy csúnya, köztes állapotokat kevésbé érzékel).

Ismétlés jelentősége

- Az ismétlődő elemek biztonságérzetet adnak, csökkentik a feszültséget, és segítik a történet megértését.

Veszély és megmenekülés dinamikája

- A történetekben gyakori elem a veszélyhelyzet és az abból való kimenekülés, ami segít feldolgozni a szorongásokat.

Kompenzációs motívum

- A legkisebb szereplő sokszor a legsikeresebb, ami a gyermek saját kiszolgáltatottságát ellensúlyozza.

Vágyteljesítés

- A mese lehetőséget nyújt arra, hogy a gyermek átélje a mindenhatóság érzését, és csökkentse belső feszültségeit.

Az „elvarázsolt tudat” jelensége

- A gyermek természetesen elfogadja a mese világát, miközben tudja, hogy az nem a valóság része.

Valóság és képzelet ötvöződése

- 8-9 éves korban a gyermek már elkezd a meséket és a valóságos történeteket megkülönböztetni, de még mindig kedveli a rendkívüli eseményeket.

Ideálkeresés és érzelmek szerepe

- 10-12 éves korban a gyermek érdeklődése a kalandok és hősies történetek felé fordul, az olvasás pedig egyre tudatosabbá válik.

Anyanyelvi fejlesztő játékok

A gyermekek számára élményt nyújtó, játékos feladatok, melyek támogatják a nyelvi fejlődést. Az óvodáskori anyanyelvi nevelés egyik legtermészetesebb és leghatékonyabb formája a játék. A gyermekek ebben az életkorban elsősorban a játékon keresztül tapasztalják meg a világot, ismerik meg önmagukat és a környezetüket – így a nyelv használatát és szabályszerűségeit is. Az anyanyelvi fejlesztő játékok célja, hogy játékos, örömteli formában segítsék a beszédképesség, szókincs, nyelvi tudatosság és a kommunikációs képességek fejlődését.

Ezek a játékok nemcsak a hangok helyes ejtését, a szavak és mondatok alkotását segítik elő, hanem támogatják a figyelem, emlékezet, gondolkodás és a ritmusérzék fejlődését is. Mindez alapot ad az olvasás- és írástanulás sikerességéhez az iskolában.

Az anyanyelvi játékok különböző típusai – hangutánzó és ritmusjátékok, szókincsbővítő feladatok, párbeszédes játékok, szerepjátékok, találós kérdések, mondatalkotó és történetalkotó játékok – mind lehetőséget nyújtanak arra, hogy a gyermekek aktívan, bátran, kreatívan használják a nyelvet.

Az óvodapedagógus szerepe ebben kulcsfontosságú: érzékenyen kell reagálnia a gyermek nyelvi megnyilvánulásaira, bátorítania kell őket a megszólalásra, és olyan légkört kell teremtenie, amelyben a beszéd nem kötelező feladat, hanem önkifejezésre ösztönző élmény.

Az anyanyelvi fejlesztő játékok tehát nem csupán nyelvi eszközök, hanem a személyiség, a társas kapcsolatok és a gondolkodás fejlődésének is fontos támogatói. Az ilyen játékok során a gyermek nemcsak játszik – hanem fejlődik, tanul, és egyre biztosabban használja saját anyanyelvét.

Játékok kiválasztásának alapelvei:

- A gyermek nyelvi szintjének ismerete

- A csoport életkori sajátosságainak figyelembevétele
- Fokozatosság és változatosság biztosítása
- Játékosság és tevékenységhez kötött tanulás

Hallásfejlesztő gyakorlatok

- 3-4 éves korban: auditív lokalizáció (zajok, hangok felismerése)
- 5-6 éves korban: auditív differenciálás (magas-mély hangok megkülönböztetése)
- 6-7 éves korban: auditív emlékezet és asszociáció (hangok azonosítása környezeti zajokból)

Légzéstechnikai gyakorlatok

- A helyes beszédleégzés kialakítása
- Képes légzésutánpótlás 4-6 éves korban
- Hangadással összekötött légzésgyakorlatok (motor, cica, kígyóhangok utánpótlása)

Beszédszervek ügyesítése

- 3-4 éves korban: puszi dobás, csibejáték
- 4-5 éves korban: sziréna, mozdonyutánpótlás
- 6-7 éves korban: grimaszok, bohóckodás

Fonémahallást fejlesztő gyakorlatok

- Hangok felismerése és izolálása
- Kezdeti mássalhangzókkal, majd magánhangzók differenciálása

Mondatfonetikai eszközök fejlesztése

- Hangerőváltás, hangsúly, ritmus, hangszín gyakorlása

Nem verbális kommunikációs játékok

- Gesztusokkal történő kifejezés fejlesztése

Szókincsbővítő játékok

- Szópárok, fogalomalkotás, ellentétek megismerése

Mondat- és szövegalkotó játékok

- Egyszerűtől a bonyolultabb mondatokig haladó gyakorlatok
- 3-4 éves korban: papagáj játék (mondatok ismétlése)
- 4-5 éves korban: Mi van a zsákban? (tárgyak felismerése és jellemzése)
- 6-7 éves korban: szólánc játékok

A játék szerepe és kapcsolata a beszédképesség kialakításával

A játék a kisgyermekek legtermészetesebb tevékenysége, amely nemcsak örömforrás, hanem a fejlődésük egyik legfontosabb eszköze is. Az utánzás, a szerepjátékok és az interaktív tevékenységek lehetőséget teremtenek a **nyelvi képességek spontán fejlődésére**.

A játék általános jellemzői

- **Örömteli és önkéntes tevékenység**
- **Fejlődési lehetőséget biztosít** a kognitív, szociális, érzelmi és nyelvi képességek terén
- **Utánzásra épül**, így segíti a gyermekeket az új fogalmak és kifejezések elsajátításában
- **Kommunikációt igényel**, így támogatja a beszéd fejlődését

A játék és a beszédképesség kapcsolata

Szókincsbővítés: A gyermekek a játék során új szavakat és kifejezéseket sajátítanak el.

Kommunikációs képességek fejlődése: A szerepjátékok és interakciók segítik a társas kapcsolatok kialakulását és a megfelelő beszédhasználatot.

Nyelvtani struktúrák elsajátítása: A játék során a gyerekek hallják és utánozzák a felnőttek és társaik beszédét, ami segíti a helyes nyelvtani szerkezetek megtanulását.

Beszédtempó és kiejtés gyakorlása: A dalok, mondókák és ritmikus játékok hozzájárulnak a helyes hanglejtés és artikuláció kialakulásához.

Önbizalom és beszédképesség fejlődése: A játékos helyzetekben a gyermekek bátrabban fejezik ki magukat, mivel nem érznek nyomást a teljesítésre.

Játéktípusok és beszédképesség-fejlesztési lehetőségek

A játékokat többféleképpen csoportosíthatjuk, de a beszédfejlesztés szempontjából az alábbi típusok kiemelkedően fontosak:

Szimbolikus (szerep)játékok

A gyermekek **utánzáson alapuló játéka**i, amelyek során a felnőttek világát, társadalmi szerepeket, helyzeteket dolgoznak fel.

★ **Beszédfejlesztési lehetőségek:**

- Segítik a **szókincs bővítését**, hiszen a gyerekek különböző élethelyzeteket játszanak el.

- Fejlesztik a **kommunikációs készséget**: a gyermekek megtanulják, hogyan kell egy párbeszédben részt venni.
- Gyakorolják a **szociális kommunikációt**, például udvariassági formulák használatát.

☞ Példák és alkalmazás:

- **„Boltos játék”** – Pénztáros és vásárló szerepben a gyermekek megtanulják a kérdés-válaszadás, köszönés, udvariasság elemeit.
- **„Orvosos játék”** – A beteg és az orvos szerepében megtanulják az állapotuk elmondását és az empatikus kommunikációt.
- **„Családos játék”** – A hétköznapi kommunikációs szituációkat modellezzik.

☞ Hogyan illeszthető be a tantárgyba?

- **Párbeszédes helyzetek modellezése** különböző témákban (pl. kérdés-felelet gyakorlása).
- **Szerepcserék alkalmazása**, hogy mindenki különböző szerepeket próbálhasson ki.

Kreatív és drámajátékok

A kreatív játékok segítik a **nyelvi kifejezőkészség fejlődését**, hiszen a gyermekek **történeteket alkotnak, érzelmeket fejeznek ki** és megtanulják a különböző kifejezésmódokat.

✦ Beszédfejlesztési lehetőségek:

- Fejleszti a **verbális kreativitást** és a történetmesélési készséget.
- Elősegíti a **koherens mondatok alkotását**.
- Ösztönzi a **szabad szövegalkotást**, amely az írásbeli kifejezésre is hatással lesz.

☞ Példák és alkalmazás:

- **„Meseköltő játék”** – A pedagógus elkezd egy történetet, a gyermekek pedig folytatják.
- **„Érzékeléses drámajáték”** – Egy adott szituációt (pl. vihar, állatkert, iskola) mozdulatokkal és szavakkal kell eljátszani.
- **Bábjátékok** – A gyermekek saját szavaikkal mesélik el egy történet szereplőinek párbeszédét.

☞ Hogyan illeszthető be az anyanyelvi foglalkozásba?

- **Mesemondó és bábozó foglalkozások** beépítése.
- **Rövid történetek dramatizálása**, hogy a gyermekek saját szavaikkal adják vissza a hallottakat.

Mozgásos és utánozó játékok

A mozgásos játékok **nemcsak a beszédet, hanem a nonverbális kommunikációt is fejlesztik**, ami fontos a teljes kommunikációs kompetencia kialakulásában.

✦ **Beszédfejlesztési lehetőségek:**

- A mozdulatokat szavakkal kell kíséni, így nő az aktív szókincs.
- Fejleszti a **ritmusérzék**et, amely kulcsfontosságú a beszéd tempójának és dallamának kialakulásában.
- Erősíti a **kifejezőkészséget** a gesztusok és mimika használatával.

☞ **Példák és alkalmazás:**

- **„Mit csinálok?”** játék – Az egyik gyerek mutat egy mozdulatot, a többiek pedig kitalálják és megnevezik.
- **Mondókás mozgásos játékok** – A gyerekek mozdulatokkal kísérik a mondókákat.
- **„Utánzó játékok”** – Állatok mozgásának és hangjainak utánzása közben szóbeli kifejezéssel kiegészítve.

☞ **Hogyan illeszthető be a tantárgyba?**

- **Ritmikus beszédfejlesztő játékok**, ahol mozgás közben kell mondókákat ismételni.
- **Testbeszéddel kombinált mesefeldolgozás**, ahol a gyerekek nemcsak mondják, hanem mutatják is a történetet.

Szabályjátékok

A szabályjátékok fejlesztik a **figyelmet, a szövegértést és az irányított kommunikációt**.

✦ **Beszédfejlesztési lehetőségek:**

- Erősítik az **utasítások megértését és követését**.
- Fejlesztik a **logikai gondolkodást** és a problémamegoldó készséget.
- Megtanítják a **pontos fogalmazás fontosságát**.

☞ **Példák és alkalmazás:**

- **„Találd ki, mire gondoltam!”** – A gyerekek egy adott szóból próbálnak minél több információt megtudni kérdések segítségével.
- **Memóriajátékok szavakkal** – A gyerekeknek meg kell jegyezniük és visszamondaniuk hallott szavakat vagy mondatokat.
- **„Kinek a hangja?”** – Egy gyermek becsukja a szemét, a többiek közül valaki beszél, és ki kell találni, ki volt az.

☞ **Hogyan illeszthető be a tantárgyba?**

- **Kérdés-felelet alapú kommunikációs játékok** a szövegértés fejlesztésére.
- **Beszéd- és memóriafejlesztő társasjátékok** alkalmazása.

A játék minden formája hozzájárul a beszédfejlődéshez, de a célzott beszédfejlesztő játékok beépítése segíti **a szókincs bővítését, a mondatalkotási készséget, a helyes kiejtést és a társas kommunikáció fejlődését.** A játékokat érdemes kombinálni a beszédfejlesztési órákon, hogy a gyermekek változatos módon sajátíthassák el a nyelvi készségeket. a feladataikat.

Az óvodai bábjáték és az irodalom kapcsolata

Az óvodai bábjáték és az irodalom kapcsolatában két lényeges kérdéscsoport merül fel:

- Mit játszunk a bábszínpadon?
- Hogyan és mikor jelentkeznek az egyes irodalmi műfajok az óvodai bábjátékban?

Erre a kérdésre egyszerű a válasz: azt kell játszani, ami a gyerekeket a legjobban érdekli. Az irodalmi műfajok közül mindig az egyszerűbbtől haladunk a nehezebb felé: mondókák, dalocskák, versikék, cselekményes játékok stb.

A bábok típusai és alkalmazása

A verses mondókákhoz lehetőleg gyűrűs vagy ujjbábót használjunk, majd csak később bot- és zsákbábót. A 2-4 ütemű, erőteljes ritmusú, zenei hatású, többnyire népi alkotások örömet ébresztenek a gyermekben. Az anyanyelv iránti szeretet valahol itt kezdődik, az első mondókák bővületében. A báb az anyanyelv és az irodalom megszerettetésének egyik hathatós eszköze lehet.

A mondókák bábbal való megszólaltatása számtalan játékvariációt rejt magában:

- A báb lehet az óvónő kezén (pl. "Kerekecske...", "Nyuszi, nyuszi nyulacskám").
- Lehet a gyermek kezén is (pl. "Béka felelgető", "Hol jártál, báránykám?").
- Játshatunk egy vagy több bábbal is (pl. "Verébének", "Ez elment vadászni").
- Lehet ülve játszani (pl. "Csip-csip csóka"), de lehet járva, futva is (pl. "Csiribiri").
- Játshatunk egy gyerekkel (pl. "Kerekecske"), de egyszerre többel is (pl. "Csipp, csipp csóka").
- A szöveget az óvónő mondja (pl. "Iciri-piciri"), de mondhatja a gyerekekkel együtt is, párbeszédese formában (pl. "Hol jártál, báránykám?").

Versek a bábszínpadon

A bábjáték során mindig a vers az elsődleges, de a színpadi mozgásnak is pontosnak kell lennie, mert különben a báb "meghal". Fontos kérdés, hogy helyes-e, ha az új verset a gyermek először bábtól hallja? A versmondás során ugyanis nagy szerepe van a kapcsolatteremtő tekintetnek és a mimikának, amelyek a bábnál hiányoznak. Ezért a gyakorlatban bevált módszer, hogy a verseket először az óvónő mondja el, majd a báb csak az ismétlésnél segíti a megértést.

A versek bemutatásánál fontos a megfelelő bevezetés, hogy a gyermekek emocionálisan is ráhangolódjanak. A versfeldolgozás egyfajta miniatűr drámai mű, amelynek eleje, közepe és vége kell, hogy legyen.

A báb szerepe az élethelyzetekben

A báb sok helyzetben segíthet:

- Támogatja a gyermek beilleszkedését.
- Megünnepli a születését.
- Segít a konfliktusok megoldásában.

Mesék az óvodai bábszínpadon

Gyermekirodalmunk egyre több mesekönyvvel gazdagodik. Amikor bábszínpadra adaptálás céljából lapozunk bennük, figyelembe kell vennünk:

- a mesék témáját,
- szereplőit,
- konfliktusait,
- forrásait,
- az óvodai bábszínpad lehetőségeit.

A bábok emberi karakterrel ruházhatók fel, de a gyermekek akkor érzik hitelesnek őket, ha az emberi tulajdonságokat ötvözzük az állatok természetes viselkedésével. A kisebb gyermekek még csokoládéval kínálják a cicababot, míg a nagyobbak már tejfölt adnak neki. A gyermekek friss érdeklődéssel figyelik környezetük növény- és állatvilágát, ami az óvodai bábszínpadon is visszaköszönhet.

A bábjátékban egyensúlyt kell teremteni a valóság és a mese tudata között, hiszen ez a tökéletes színházi élmény alapja. A bábjáték lehetőséget ad arra, hogy a gyermek élményszerűen találkozzon új fogalmakkal, például a "ravasz róka" vagy a "félénk nyuszi" karakterével.

A mese szerepe a bábjátékban

A mesei cselekmény alapvető a bábdarabokban, azonban fontos figyelni arra, hogy a hosszan tartó fenyegetettségérzet káros lehet a gyermek számára, mivel azonosul a jó szereplővel. A mesék optimista látásmódja, erkölcsi tanulságai, természetszeretete és tiszta gondolati világa segítik a gyermek érzelmi és erkölcsi fejlődését.

A klasszikus mesék hősei – a legkisebb fiúk, a kiskondások – igaz lelkű, becsületes emberek, akik csak kemény munkával és próbák kiállásával érhetik el céljaikat. A csodás lények és bajba

jutott állatok segítik őket, nyelvük pedig varázslatos. Ezek a hősök példaképként szolgálnak a gyermekek számára.

Mivel a népmesék eredeti formájukban gyakran hosszúak, a bábszínpadra történő adaptáció során rövidíteni kell őket. A történetek áramlását úgy alakítjuk, hogy a hősök tetteire koncentráljunk, és elhagyjuk a kevésbé lényeges kitérőket. Az epikus, leíró részek csökkenthetők, sőt egyes esetekben egyetlen mesei motívum kiemelésével is kialakítható egy bábdarab. A népmesei feldolgozásokhoz több mesegyűjtemény is mintául szolgálhat, például Illyés Gyula *Hetvenhét magyar népmese* című műve.

Az óvodai bábdarabok jellemzői

Az óvodában bemutatott bábdaraboknak rövidnek kell lenniük. A nagycsoportos gyermekek általában 15-25 percig tudnak figyelni egy előadásra, és az óvodapedagógusok számára is ez az időkeret az ideális a darabok megtanulására és előadására.

A gyermekek és óvodapedagógusok igényeit figyelembe véve a következő szempontok fontosak az óvodai bábdarabok kialakításakor:

- Kevés szereplő
- Rövid időtartam
- Könnyen kivitelezhető jelenetek

A cél az, hogy a játék ne legyen megterhelő senki számára, hanem élvezetes maradjon.

Ének és zene az óvodai bábjátékban

A bábok különböző alkalmak során és különböző célokkal énekelhetnek az óvodai bábszínpadon, például:

- Énekfoglalkozásokon
- Gyermekek spontán játékában
- Dalok feldolgozásában és mesejátékokban (rendszerint hangszerkísérettel)

Kellékek és díszletek az óvodai bábszínpadon

A kellékek és díszletek szerepe az óvodai csoportok fejlődési szintje szerint változik:

- **Kiscsoport:** Ebben az életkorban a gyerekek inkább a báb mozgására figyelnek, mintsem a díszletekre. A kellékek és díszletek hiánya nem zavarja a játékot. Például egy bábfigurának nem feltétlenül kell ágyban feküdnie ahhoz, hogy a gyermek megértse az alvás jelenetét.

- **Középső csoport:** A gyermekek kíváncsisága nő, egyre jobban érdeklik a tárgyak és azok megjelenése. Ebben a szakaszban a díszleteknek és kellékeknek már nagyobb jelentőségük van. Például ha egy mese szerint a kislány málnát szed, akkor a gyerekek elvárják, hogy kosár is legyen nála.
- **Nagycsoport:** A gyermekek egyre jobban igénylik a részletesebb színpadi képeket. Ha például a csiga egy virágos réten sétál, akkor azt szeretnék, ha valóban lennének virágok a színpadon. A bábszínpad díszletezése egyre fontosabbá válik, hiszen a gyermekek már képesek a színpadi világ egységes képben való értelmezésére.

Fontos azonban, hogy a bábjáték világa stilizált maradjon – nem a valóság pontos másolatát kell bemutatnunk, hanem annak művészi ábrázolását.

A díszleteket mindig egységes színpadképbe építve tervezzük. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy például a "Télapó kesztyűje" című darabhoz nem külön fát, bokrot, házikót és bábokat tervezünk, hanem egy egységes erdőrészletet házikóval és bábokkal.

A báb mint képzőművészeti alkotás szerves része, mozgó eleme a teljes színpadképnek. Csak egységes képben tudjuk ellenőrizni, hogy a díszletek nagyságukkal vagy színeikkel nem nyomják-e el a bábokat. Egy túlméretezett hegy, ház vagy fa mellett a báb parányi, jelentéktelen figurává zsugorodhat. Túl mozgalmas háttér és harsogó színű díszletek között is elveszhet a báb. Egyik kiváló iskolai bábcsoportunkban szemléletes példát láthattunk erre: a függöny széthúzásakor csodálatos, színpompás környezetben jelentek meg a bábok.

A színpadkép tervezésébe a gyerekeket is bevonhatjuk. Lerajzolhatják a darab meséjének fontosabb jeleneteit, s ezek a képek inspirálhatják a színpadtervet. A gyerekek játéuk során természetesen az általuk kigondolt és kivitelezett egyszerű díszleteket használják.

A színpadkép tervezésekor a bábok mozgásterét sem szabad figyelmen kívül hagyni. A díszleteket úgy kell elhelyezni, hogy azok ne akadályozzák sem a játékost, sem pedig a bábok mozgását. Tapasztalataink szerint munkánkat lényegesen megkönnyíti, ha a darab olvasása közben a bábok cselekvéseit gondolatban filmszerűen lejátsszuk, és a színpadtér rajzán bejelöljük a történések helyét. Így az elkészült színpadon pontosan tudjuk majd, hogy például hol jön ki a házából egy bábfigura, hol hajt végre mozgásokat, vagy hova bújhat el.

A jó óvodai színpadkép olyan, mint egy lényegyet kiemelő, szerkezetében egyszerű, stilizált gyermekrajz. Letisztult egyszerűséggel ábrázolja a gyerekek által ismert világot.

Színjátszás az óvodai bábjátékban Az óvodai bábjátéknak a színjátszással kapcsolatban is vannak olyan egyedi sajátosságai, amelyek a gyermek személyiségének fejlesztésében pótolhatatlanok.

Ezek a sajátosságok az alábbi tényezőkből adódnak:

- az óvónő előadásmódja,
- a gyermekek hangulata és aktivitása,
- a tárgyi környezet (játéktér és nézőtér).

Az óvónő előadásmódja. A bábokat nemcsak szeretni kell, hanem tudni kell velük játszani is. A kezünkben a báb csak akkor kelhet életre, ha a játékos képes azonosulni a szereppel, és ez a képesség megfelelő szakmai ismeretekkel párosul.

Az azonosulás képessége. A játék csak akkor hiteles, ha a játékos maga is elhiszi, hogy a kezében mozgó báb él, és teljesen beleéli magát a szerepbe.

Szakmai ismeretek. A színpadi lét két alappillére a hang (beszéd, zene) és a mozgás. A bábszínpadon mindkettőnek megvan a maga "bábos" sajátossága. A jelenetek szövegét nem elég tudni és elmondani, hanem a paravánon játszani kell.

A mozgás kifejezési lehetőségei. A mozgás a bábjáték legfontosabb eleme, amely az óvodás korú gyerekeket is leginkább megfogja. Ebből az életkori sajátosságból kiindulva a bábszínpadon lehetőleg minden mondanivalót a mozdulatok nyelvére is le kell fordítani. Kezdetben rövid, dinamikus külső történeteket vagy jellemző állatmozgásokat játszunk el a gyerekeknek. A dinamikus cselekvések közé sorolhatjuk a bábtáncoltatást is, amely az óvodai bábjátékok egyik legkedveltebb eleme.

A gyermekközösség hangulata és aktivitása

A bábszínház különleges szerepet tölt be az óvodai nevelésben, hiszen itt a bábjátékos és közönsége között meghitt, érzelmi szálakkal átszőtt kapcsolat alakul ki. Az óvodai bábjáték egyik legfontosabb sajátossága, hogy a bábokat mozgató pedagógus közvetlen közel áll a gyermekekhez, és játékán keresztül aktívan formálja a csoport hangulatát, aktivitását.

Az óvodapedagógus szerepe a bábjátékban Az óvónő bábjátéka mindig a gyermekek életkori sajátosságaira épül. A játék során a következő folyamat figyelhető meg:

- Kezdetben egyetlen bábót használ, amelyet a gyerekek megfigyelhetnek, megismerhetnek.
- A bábhoz mondókák, dalok kapcsolódnak, amelyek segítik az érzelmi kötődés kialakulását.
- Fokozatosan több bábót von be a játékba, így a gyermekek egyre komplexebb történetekkel találkozhatnak.
- A báb kezdetben egyetlen gyermekkel lép kapcsolatba, majd egyre több kisgyermek vonódik be, végül az egész csoport nézőközösséggé válik.

A bábjáték közösségformáló hatása A bábjáték során a pedagógus és a gyermekek között folyamatos kölcsönhatás alakul ki. Kezdetben a gyermekek passzív szemlélők, de a játék

hatására fokozatosan aktivizálódnak. Az utánzási hajlam ösztönzi őket arra, hogy maguk is bekapcsolódjanak a játékba, és saját bábos jeleneteket hozzanak létre. Különösen nagy örömet jelent számukra, ha lehetőségük nyílik arra, hogy az óvónővel együtt mozgassanak bábót, így aktív részeseivé válnak a történetnek.

A bábjáték tehát nem csupán szórakoztatás, hanem a gyermekek érzelmi és szociális fejlődésének egyik fontos eszköze. Segíti az együttműködést, az empátia fejlődését, valamint a kreatív önkifejezés kialakulását, ezáltal hozzájárulva a harmonikus csoportlétkör megteremtéséhez.

Iskolaérettség – Az iskolakezdés feltételei

Az iskolaérettség, ahogyan a neve is mutatja, egy érési folyamat eredménye. Ez a fejlődési ugrás általában 6-7 éves korban következik be, és testi, lelki, valamint gondolkodási szempontból is megfigyelhető változásokat hoz.

Az iskolaérettség szempontjai

Fizikai alkalmasság

Az iskolakezdéshez elengedhetetlen a megfelelő testi fejlettség, amely az alábbi tényezőkkel mérhető:

- **Testmagasság és testsúly:** Az iskolaérett gyermek testmagassága körülbelül 120 cm, testsúlya pedig 20 kg körül mozog.
- **Testalkati változások:** A kisgyermekekre jellemző domború pocak fokozatosan eltűnik, a testalkat nyúlánkabbá és arányosabbá válik.
- **Fogváltás:** Megkezdődik a tejfogak cseréje, és megjelennek az első maradandó fogak.
- **Fizikai erőnlét:** Az iskolatáskák cipelése, valamint a hosszabb ideig tartó egyhelyben ülés megfelelő állóképességet igényel.
- **Domináns kézhasználat kialakulása:** A gyermek jobb- vagy balkezessége egyértelművé válik, ami fontos a későbbi írás- és rajzkészség szempontjából.

Pszichés alkalmasság

Az iskolaérettség nemcsak testi, hanem érzelmi és szociális fejlettséget is feltételez. Egy iskolaérett gyermekre jellemző:

- **Az iskola iránti érdeklődés:** Várja az iskolát, szívesen beszél róla, játékában is megjelenik az iskolás szerep.
- **Feladattudat és kitartás:** A rábízott feladatokat végrehajtja, tevékenységeit nem hagyja félbe.
- **Közösségi beilleszkedés:** Képes alkalmazkodni a csoporthoz, megtalálja a helyét a közösségben.
- **Kapcsolatteremtés felnőttekkel:** Képes kapcsolatot kialakítani és fenntartani a pedagógusokkal, más felnőttekkel.

Az iskolaérettség tehát egy összetett folyamat, amelyben a gyermek testi, lelki és szociális fejlődése egyaránt fontos szerepet játszik.

Az iskolaérett gyermek képességei és ismeretei

Az iskolaérett gyermek képes tartósan, **15-20 percig** egy adott tevékenységre koncentrálni, például:

- Rajzolásra
- Feladatlap kitöltésére
- Színezésre

A figyelem fenntartása mellett nem okoz gondot számára:

- A versek és rövid mesék meghallgatása, megjegyzése
- Egyszerű mondatok visszamondása

Az írás és számolás előkészítéseként fontos, hogy „barátságban legyen” a ceruzával, vagyis:

- Szívesen rajzoljon, színezzon (ebben az életkorban még nem a minőség a lényeg, hanem maga a tevékenység)
- Jól eligazodjon az 1-10 közötti számok világában
- Ismerje és helyesen használja a több-kevesebb, nagyobb-kisebb fogalmát

Fontos ismeretek az iskolakezdéshez

Az alábbi felsorolás áttekintést nyújt arról, milyen alapismeretek megléte segíti a gyermek sikeres iskolakezdését:

Személyes adatok ismerete

- Nevének, életkorának, lakóhelyének ismerete
- Szülei neve

Családi és társadalmi ismeretek

- A családtagok megnevezése, a fiatal és idős fogalma
- A jellemzőbb foglalkozások ismerete

Testi és egészségügyi ismeretek

- Testrészek megnevezése és alapvető funkciójuk

- A tisztálkodás és fogápolás szabályai

Térbeli és közlekedési ismeretek

- Térbeli távolságok megítélése (közel, távol)
- A gyalogosokra vonatkozó alapvető közlekedési szabályok

Környezetismereti alapok

- A ház helyiségeinek, berendezési tárgyainak megnevezése
- Zöldségek, gyümölcsök felismerése és megnevezése
- A ház körül élő állatok ismerete, csoportosítása (szőrös, tollas), hasznosságuk, védelmük
- Az erdőben, mezőn, vízparton élő állatok felismerése

Alapvető időbeli tájékozódás

- Színek felismerése és megnevezése
- A napok és hónapok neveinek sorrendje
- Események időrendi sorrendjének helyes megítélése
- Az évszakok felismerése és jellemzőik ismerete
- Az öltözködés és az időjárás kapcsolatának felismerése

Matematikai és logikai alapismeretek

- A számok felsorolása 10-ig, tárgyak megszámlálása
- Több-kevesebb, kisebb-nagyobb, magasabb-alacsonyabb, hosszabb-rövidebb, könnyebb-nehezebb fogalmak helyes használata
- Egyszerű tárgyak egyenlő részekre osztása (pl. félbe, harmadba vágás)
- Alapvető geometriai formák felismerése és megnevezése (kör, négyzet, háromszög)
- Térbeli viszonyok felismerése: alatt-felett, között, mellett, előtt-mögött

Nyelvi és kommunikációs készségek

- Megfelelő szókincs és kifejezőképesség
- Érthető, folyamatos beszéd

Az iskolaérettség további fontos aspektusai

Az iskolaérett gyermek rajzaiban:

- Felismerhetőek az adott tárgy vagy élőlény lényeges jegyei
- Képes arányokat és távolságokat érzékeltetni

Önállóság a mindennapi életben

- Önállóan öltözködik, tisztálkodik, étkezik
- Ismeri és betartja a közösségi viselkedés alapvető szabályait
- Cipőfűzöt köt

Mozgáskoordináció és fizikai készségek

- Mozgása összerendezett, egyensúlyérzéke biztos
- Tudja kezelni a kudarcot, nem adja fel könnyen

A fejlődés természetes folyamata

Ezeket a készségeket nem szükséges külön tanítani, mivel a megfelelően ingergazdag környezetben természetesen kialakulnak. Egy egészséges gyermek, akire odafigyelnek, és akit támogatnak, saját érdeklődését követve, a saját tempójában sajátít el mindent, ami az iskolakezdéshez szükséges.

A testi és pszichés alkalmasság a legfontosabb, hiszen a további ismereteket az iskolában is gyorsan elsajátíthatja.

Szociális érettség fontossága

Bármennyire is okos egy gyermek, ha szociálisan éretlen, az akadályozhatja az iskolai sikerességét. Problémát okozhat, ha:

- Nincs kialakult feladattudata
- Nem képes hosszan figyelni és egy helyben ülni
- Feladatai közben könnyen elkalandozik, játszani kezd
- Gyorsan elfárad és frusztrálttá válik

Ha ezek a nehézségek fennállnak, a gyermek lelkes iskolakezdése hamar csalódottságba fordulhat, ezért fontos, hogy az iskolaérettség minden területét figyelembe vegyük.

Gyakorlati feladatok

Óvodai foglalkozásterv-minták anyanyelvből

I. Téma: Őszi versek felfedezése és tanulása

Korosztály: Nagycsoport (5-6 évesek)

Időtartam: 30-35 perc

Célok:

- A gyerekek szókincsének bővítése és szövegértésének fejlesztése.
- A ritmusérzék és a rímek felismerésének elősegítése.
- A vers mondókaként való megismerése és közös előadása.
- Az évszakok változásának érzékelése és megértése az ősztémáján keresztül.

1. Ráhangolódás (5-7 perc)

Cél: A gyerekek hangulatának megalapozása, figyelmük felkeltése.

- **Téma felvezetése:** Rövid beszélgetés az ősztől:
 - „Milyen változásokat láttok a természetben most, hogy ősz van?”
 - „Milyen színek tűnnek fel a fákon, leveleken?”
 - Közös beszélgetés az évszakhoz kötődő személyes élményeiket (esős napok, melegebb ruhák viselése, sárga, piros levelek stb.).
- **Szemléltető anyagok bemutatása:**
 - Őszi levelek, képek a fákról, erdőkről.
 - A szemléltetés segíti a gyerekeket a kapcsolódó szavak megértésében és a vers tartalmának előrejelzésében.

2. A vers felvezetése (5-7 perc)

Cél: A vershez való emocionális és intellektuális kapcsolódás előkészítése.

- **A vers kiválasztása:** Móra Ferenc „Szeptemberi fák” vagy egy hasonló, rövid, őszi hangulatú vers. A vers legyen könnyen érthető és rímekkel teli.
- **Motivációs kérdések:**
 - „Szerintetek miről szólhat ez a vers, ha azt mondom, hogy szeptemberben a fák színesek lesznek?”
 - „Milyen hangokat hallunk, amikor a levelek hullanak?”
- **Első meghallgatás:** A pedagógus egyszer elmondja a verset érthetően, szép hangsúlyozással, ügyelve a ritmusra és a rímekre.

- **Gyerekek reakciói:** Kérd meg a gyerekeket, hogy osszák meg, mit értettek meg a versből első hallásra. Mit tetszett nekik legjobban?

3. A vers tanulása közösen (12-15 perc)

Cél: A vers fokozatos megismerése és memorizálása közös élményen keresztül.

- **Soronkénti ismétlés:** A pedagógus soronként mondja a verset, a gyerekek ismétlik. Ügyelj a ritmusra, a rímek kiemelésére.
- **Mozgással kombinálva:** Minden verssorhoz társíts egyszerű mozdulatokat, hogy a gyerekek jobban megértsék a tartalmat:
 - „Hullanak a levelek” – kezükkel mutassák a levelek hullását.
 - „Színes fák” – nyújtózkodjanak felfelé, mint a fák.
- **Közös mondás:** A verset többször mondjátok el közösen, most már mozgással együtt.
- **Játékos ismétlés:** Hívj fel két gyereket egyszerre, hogy ők is ismételjék el a vers sorait. Közben a többiek hallgatják, majd megpróbálják kitalálni, melyik sor volt a legszebb.

4. Megbeszélés (5 perc)

Cél: A vers tartalmának mélyebb megértése és értelmezése.

- **Kérdések a versről:**
 - „Melyik volt a kedvenc sorod vagy szavad a versben?”
 - „Miért fontosak szerintetek a fák és a levelek ősszel?”
 - „Hogyan képzeled el az őszt a vers alapján?”
- **Szókincsbővítés:** Magyarázd el a nehezebb szavak jelentését, ha szükséges, például: „Mi az, hogy 'színpompás'?”

5. Zárás – Játékos feladat (5 perc)

Cél: A tanultak játékos megerősítése.

- **„Szóadászat” játék:** A pedagógus újra elmondja a verset, és amikor a gyerekek meghallják a kijelölt szavakat (pl. „fa,” „levél”), tapsolnak vagy felemelik a kezüket.
- **Színezés vagy alkotás:** A gyerekek színezhetnek egy őszi tájat, amit a vers inspirált, vagy rajzolhatnak egy jelenetet a versből.

Eszközök:

- Képek az ősziről (pl. fák, levelek, erdők).
- Színes levelek (valódi vagy papírlevelek).
- Vers kinyomtatott formában, nagy betűkkel.
- Színezők és színes ceruzák.

II. Téma: A hadarás javítása játékos nyelvi gyakorlatokkal

Célcsoport: Középső vagy nagycsoportos óvodások

Időtartam: 30-35 perc

1. Bevezetés (5 perc)

Cél: A gyermekek ráhangolása a foglalkozásra, a lassú, tagolt beszéd fontosságának megértése.

- Köszönés és rövid beszélgetés az időjárásról, napi eseményekről.
- Téma felvezetése egy rövid mese vagy bábozás segítségével: „Nyuszi és a fecsegő mókus” (egy kis nyuszi nem érti a gyorsan beszélő mókus szavait, ezért meg kell tanítani őt lassan és szépen beszélni).

2. Ráhangolódás – Légző- és artikulációs gyakorlatok (5 perc)

Cél: A helyes légzés és az artikulációs mozgások fejlesztése.

- Mély levegővétel az orron át, lassú kifújás a szájon keresztül.
- „Szélfúvás” játék: gyertyát vagy vattapamacsot kell elfújni hosszú, egyenletes levegőkifújással.
- Ajaktorna: csettintés nyelvvel, ajakcsücsörítés, szájnyitás és -zárás.
- Nyelvtorna: nyelv kidugása lassan, majd gyorsítás, nyelv mozgatása balra-jobbra.

3. Fő rész – Játékos beszédgyakorlatok (15 perc)

A) Szótagolós beszéd (5 perc)

Cél: A tagolt beszéd fejlesztése.

- A gyermekekkel együtt tapsolva vagy dobogva szótagoljunk egyszerű szavakat (pl. macska, ku-tya, la-bo-da).
- Mondókák és versek szótagolva történő elmondása („Süss fel, nap!”, „Hinta-palinta”).

B) Ritmikus ismétlő játék (5 perc)

Cél: A beszédritmus fejlesztése.

- Egy-egy rövid mondat lassú és gyors elmondása (pl. „A macska a napon szundikál.”).
- A gyerekek dobütéssel vagy tapsolással jelzik a ritmust.

C) Lassú beszédjáték (5 perc)

Cél: A lassú, érthető beszéd fejlesztése.

- „Lassított beszéd” játék: a gyerekek elmesélnék egy rövid mondatot nagyon lassan és tagoltan, majd próbálják normál sebességgel érthetően elmondani.
- A pedagógus utánozza a gyors hadarást, a gyerekek segítenek „kijavítani” azzal, hogy helyesen, lassan mondják el a mondatokat.

4. Levezetés – Relaxációs játék (5-7 perc)

Cél: A beszédtempó tudatosítása és az elért eredmények rögzítése.

- „Halk szellő” játék: a gyermekek lehunyják a szemüket, és képzeljék el, hogy egy lágy szellő fúj, ami lassan és finoman mozgatja a leveleket.
- Lassú beszédű állatok utánzása (pl. lajhár, teknős – minden gyermek mond egy mondatot úgy, ahogyan ezek az állatok beszélnének).
- Dicséret és búcsúzás: a pedagógus megdicséri a gyermekeket, hogy milyen szépen és lassan beszéltek.

Eszközök:

- Bábu vagy képek a mese illusztrálásához
- Dob vagy tapsolásra alkalmas eszköz
- Kis gyertya vagy vattapamacs a légzőgyakorlatokhoz

Várható eredmények:

- A gyermekek tudatosabban figyelnek a beszédtempójukra.
- Javul az artikuláció és a beszédritmus.
- Fejlődik a légzéstechnika és a hangképzés.

III. Foglalkozástervezés

Téma: Móra Ferenc: A csókai csóka

Célcsoport: Középső csoportos óvodások

Időtartam: 30-35 perc

1. Bevezetés – Ráhangolódás (5-7 perc)

Cél: A figyelem felkeltése, a vers témájának előkészítése.

Tevékenységek:

1. **Közös köszönés:** A gyermekek egymásnak köszönnek, majd mindenki mond egy szót a hangulatáról (pl. vidám, álmos, izgatott).
2. **Rejtvény vagy találós kérdés a csókáról:**
 - A pedagógus találós kérdést mond: „*Fekete madár vagyok, nem varjú, nem holló. Tudod-e, ki vagyok?*”
 - A gyermekek próbálnak válaszolni.
3. **Beszélgetés a csókáról képek és plüssfigura segítségével:**
 - A pedagógus képeket mutat csókáról és más madarokról, összehasonlítják őket.
 - Kérdések: Hol él a csóka? Mit eszik? Láttak-e már csókát?
4. **Madárhangok utánzása:**
 - A pedagógus madárhangokat játszik le vagy utánoz, a gyerekek próbálják kitalálni, milyen madár lehet.
 - A gyermekek maguk is utánoznak madárhangokat, különösen a csóka rekedtes károgását.

2. A vers meghallgatása és feldolgozása (10 perc)

Cél: A szövegértés, figyelem és ritmusérzék fejlesztése.

Tevékenységek:

1. **A vers első meghallgatása:**
 - A pedagógus lassan, érthetően felolvassa a verset.
 - A gyermekek csendben figyelnek, közben a pedagógus mimikával és mozdulatokkal kíséri a történetet.
2. **Közös ritmizálás és tapsolás:**

- A pedagógus újra mond egy-egy verssort, a gyermekek együtt tapsolják a hangsúlyos szavakat.

3. Beszélgetés a vers tartalmáról:

- Ki volt a főszereplő?
- Mit tett a csóka?
- Mi lett a következménye?
- Hogyan érezhette magát a csóka?

4. A vers újrahallgatása mozgással kísérvé:

- A gyermekek karjaikkal „repülnek”, ugrálnak, vagy guggolással utánozzák a csókát.
- A tanító megáll egy-egy sornál, és kérdezi: Mit csinálhat most a csóka? A gyermekek mozdulatokkal felelnek.

3. Játékos nyelvi és mozgásos feladatok (10-12 perc)

A) Ritmusjáték (4 perc)

- A gyermekek tapsolva ismétlik a vers egy-egy sorát.
- Közös ritmizálás dobbal, tapsolással vagy lábdobogással.
- Próbáljuk különböző sebességgel is (lassan, gyorsan, közepesen).

B) Dramatikus játék (4 perc)

- A gyerekek szerepjátékkal eljátsszák a csóka történetét:
 - Egyikük a csóka, aki tollászkodik, ugrál.
 - Mások a szél (karjaikkal lengenek), az eső (ujjhegyekkel kopogtatnak).
 - A pedagógus narrátorként segít irányítani a játékot.

C) Szókincsfejlesztő játék – „Madárszó-kitaláló” (4 perc)

- A pedagógus madárhangokat utánoz, a gyerekek megpróbálják kitalálni, milyen madár lehet.
- Madárnevek gyűjtése: a gyermekek mondanak ismert madárneveket, amelyeket megpróbálnak rímbe szedni (pl. csóka – róka, cinege – fűszere, stb.).

4. Levezetés – Alkossunk csókát! (5-7 perc)

Cél: A kreativitás fejlesztése, a foglalkozás élményszerű lezárása.

Tevékenységek:

1. Kézműves foglalkozás – „Készítsünk csókát!”

- A gyermekek fekete papírból vagy tojástartóból csókát készítenek.
- Ragasztanak szemeket, csőrt, szárnyakat.

2. Közös madáretetés játék:

- A pedagógus megkérdezi: Mit enne szívesen egy csóka?
- A gyermekek „eledelt” (képzeletben vagy papírból kivágva) adnak a csókának.

3. Befejező dal vagy mondóka:

- Közös elbúcsúznak egy madaras mondókával vagy énekkel (pl. „Kis kacska fürdik”).

Eszközök:

- Képek csókáról és más madarakról
- Plüssmadár vagy bábu
- Dob vagy ritmushangszer
- Fekete papír vagy tojástartó a kézműves feladathoz
- Ragasztó, olló, színes ceruzák

Várható eredmények:

- A gyermekek élvezettel hallgatják és értik a verset.
- Fejlődik a ritmusérzékük és szókincsük.
- A dramatikus és mozgásos játékok segítik a vers átélését.
- A gyerekek kreatív alkotás révén jobban megismerik a csókát és a madárvilágot.
- A foglalkozás során a gyermekek együttműködést és empátiát tanulnak.

Gyermekversek óvodásoknak

Móricz Zsigmond: Iciri-piciri

Hol volt, hol nem volt. . .
Volt egyszer egy iciri piciri házacska;
ott lakott egy iciri piciri kis macska.
Volt annak két iciri piciri kis ökre,
rákaptak egy iciri piciri kis tökre.
Csizmát húz az iciri piciri kis macska,
hová lett az iciri piciri barmocska.
Bejárja az iciri piciri kis erdőt,
s nem leli az iciri piciri tekergőt.
Bejárja az iciri piciri kaszálót,
s nem látja az iciri piciri kószálót.
Rátalál egy iciri piciri kis tökre,
bánatában iciri picirit meglökte.
Felfordult az iciri piciri tököcske,
benne a két iciri piciri ökröcske.
Megörült két iciri piciri ökrének:
vége van az iciri piciri mesének!

Móricz Zsigmond: A török és a tehenek

Volt egy török, Mehemed,
Sose látott tehenet.
Nem is tudta Mehemed,
Milyenek a tehenek.
Egyszer aztán Mehemed,
Lát egy csomó tehenet.
"Én vagyok a Mehemed!"
"Mi vagyunk a tehenek!"
Csudálkozik Mehemed,
Ilyenek a tehenek?

Számlálgatja Mehemed,
Hányfélék a tehenek.
Meg is számol Mehemed,
Háromféle tehenet.
Fehéret, feketét, tarkát,
Meg ne fogd a tehén farkát!
Nem tudta ezt Mehemed,
S felrugták a tehenek.

Kányádi Sándor: Betemetett a nagy hó

Betemetett a nagy hó
erdőt, mezőt rétet.
Minden, mint a nagyanyó
haja, hófehér lett.
Minden, mint a nagyapó
bajsa, hófehér lett,
csak a feketerigó
maradt feketének.

Kányádi Sándor: Farkas

Ki üvölt, mi üvölt?
Farkas.
Ne üvölts, ne üvölts,
hallgass!
De bizony üvöltök:
ó-hó!
Szemembe ment a
porhó.
Bendőmben nincsen
semmi,

jó volna valamit
enni.
Üvöltök velőt-
rázón,
üvöltök, mert én
fázom.
Üvölts hát, üvölts, ne
hallgass,
fázó, éhező
farkas!

Kányádi Sándor: Feketerigó

Ablakomban nagy a hó, halihó! –
ott sétálgat egy feketerigó.
Jár a szeme: oda néz, ide néz:
sétálgat, mint egy igazi zenész.

De most nekünk nagy a hó, halihó! –
nem fuvoláz a feketerigó.
Egyet-kettőt csitteget, csetteget,
kifizeti ennyivel a telet.

Végh György: Kleofás a didergő kis tojás

Volt egyszer egy kis tojás
Úgy hívták, hogy Kleofás
Bimm-bamm, dáridom!

Megvette egy nyuszika
Nyuszi lány volt Zsuzsika
Bimm-bamm, dáridom!

Megkérdezte Zsuzsika:

„Kell-e Neked szép ruha?”

Bimm-bamm, dáridom!

„Persze, mondta a tojás-

fázik ám a Kleofás!”

Bimm-bamm, dáridom!

Befestette Zsuzsika

A húsvéti nyuszika

Bimm-bamm, dáridom!

Nem fázik már a tojás:

A zöldbundás Kleofás!

Bimm-bamm, dáridom!

Weöres Sándor: A liba pék

Haragos a liba pék,

A kenyeze odaég.

Liba pék, te liba pék, gyere, liba pék!

Ha kisasszony volnál,

Nem morognál,

Lágy meleg cipóért

Kicsi fehér fejkendőben

Kényesen hajolnál!

Ma dühös a liba pék:

Csuda-sok a potyadék,

A perece nem elég,

Kenyeze meg odaég.

Liba pék! Szegény liba pék!

Ha menyecske volnál,

Nem busulnál,

Három derék péklegényed

Fűtené a kemencédet,
Királyasszony volnál!
Liba pék!
A te bajod is elég!
Liba pék!
A kenyered odaég!

Weöres Sándor: Haragosi

Fut, robog a kicsi kocsi,
Rajta ül a Haragosi,
Din don diridongó.
Ha kiborul az a kocsi,
Leröpül a Haragosi,
Din don diridongó.

Fut a havon a fakutya,
Vele fut a retyerutya,
Din don diridongó.
Ha kiborul a fakutya,
Leröpül a retyerutya,
Din don diridongó.

Móra Ferenc: A csókai csóka

Csókai csókának
Mi jutott eszébe?
Föl szeretett volna
Öltözni fehérbe.
Unta szegény jámbor,
Hogy ő télen-nyáron,
Örökkön-örökké
Feketében járjon.

Ahogy így tűnődik
Ághegyen a csóka,
Arra ballag éppen
Csalavér, a róka.
Attól kér tanácsot,
Mit kellene tenni,
Hófehér galambbá
Hogy kellene lenni.

"Nincsen annál könnyebb -
Neveti a róka -
Fürödj meg a hóban,
Te fekete csóka!
Olyan fehér galamb
Lesz rögtön belőled,
Hogy magam sem tudom,
Mit higgyek felőled."

Nagyeszű rókának
Szót fogad a csóka,
Nagy vigan leugrik
Az ágról a hóba.
Az orra hegye se
Látszik ki belőle,
Kérdi is a rókát,
Mit hisz most felőle?

"Azt hiszem, galamb vagy" -
Csípte meg a róka,
S csapott nagy ozsonnát
Belőle a hóba.
Róka csípte csóka,
Csóka csípte róka -
Így lett fehér galamb

A csókai csóka.

Enyedi György: Mi lesz ebédre?

Vajon mi lesz ebédre? -
tűnődik az egérke.
Ugyan, milyen jó falat
lapul a fedő alatt?
Uccu! Lábujjhegyre áll,
a fazékra kandikál,
s képen törli úgy a gőz,
hogy prüszkölni alig győz.
Nohát - dűnnyög szegényke -
ilyet főzni ebédre!

József Attila: Altató

Lehunytja kék szemét az ég,
lehunytja sok szemét a ház,
dunna alatt alszik a rét -
aludj el szépen, kis Balázs.
Lábára lehajtja fejét,
alszik a bogár, a darázs,
velealszik a zümmögés -
aludj el szépen, kis Balázs.

A villamos is aluszik,
- s míg szendereg a robogás -
álmában csönget egy picit -
aludj el szépen, kis Balázs.

Alszik a széken a kabát,
szunnyadozik a szakadás,
máma már nem hasad tovább -

aludj el szépen, kis Balázs.

Szundít a lapda, meg a sip,
az erdő, a kirándulás,
a jó cukor is aluszik -
aludj el szépen, kis Balázs.

A távolságot, mint üveg
golyót, megkapod, óriás
leszel, csak hunyd le kis szemed, -
aludj el szépen, kis Balázs.

Tűzoltó leszel s katona!
Vadakat terelő juhász!
Látod, elalszik anyuka. -
Aludj el szépen, kis Balázs.

Szabó Lőrinc: Hörpentő

Gá-gá, bíró, bumbele, Máté,
nem apádé, nem anyádé,
tied ez a nagy karéj,
tej van hozzá, hófehér.
Míg ezt szépen megiszod,
húz a liba papucsot,
indul messze Indiába,
fél, hogy fázni fog a lába.
Azt üzeni: odaér,
mire elfogy a karéj,
s ahogy iszod a tejet,
kortyok szerint lépeget:
lép,
lép,
lépeget,

még,
még,
még egyet –
az utolsót! Így ni! Már
egész üres a pohár!
Ennek aztán örvendek,
s én is nagyot hörpentek.

Zelk Zoltán: Párbeszéd

- Honnét, szomszéd?
- Ahol voltam, onnét!
- Mit evett?
- Eleget!
- Mi jót?
- Hernyót!
- Hány volt?
- Egy volt!
- És még?
- Kukacot!
- Mennyit?
- Hatot!
- Hát még?
- Legyet!
- Hányat?
- Hetet!
- Mást még?
- Pondrót!
- Sok volt?
- Nyolc volt!
- Jó volt?
- Jó volt!

Zelk Zoltán: A három nyúl

Egyszer régen, nagyon régen,
zúgó erdő közepében,
három nyulak összegyűltek,
selyemfüre települtek,
ottan se ültek sokáig,
talán csak egy fél óráig,
amikor felkerekedtek,
hogymár végre hazamennek,
egy szarka felettük szállott,
s felkiáltott: "Mit csináltok?
Mit csináltok, három nyulak?
Úgy ültök ott, mint az urak..."
- Úgy, úgy bizony, mint az urak-
felelték a három nyulak.-
Ezután már urak leszünk,
ebédre rókahúst eszünk!
Nem fogjuk az időt lopni,
most indulunk rókát fogni!...-
Csacsi szarka, nem elhitte?
Repült is már, a hírt vitte,
s buta róka is elhitte.
De hát hoggyne hitte volna,
akármilyen ravasz róka,
mert a szarka így kiáltott:
"Egy jegenye fölött szálllok,
mikor lenézek a földre,
három nyulak ülnek körbe.
Összebújva tanácskoznak...
Jaj, mekkora nyulak voltak!
Jaj, mekkora fejük, szájuk,
a medve egér hozzájuk!
Hát még miről beszélgettek?

Hogy eztán csak rókát esznek... "

Ennek a fele se móka!

Szedte is lábát a róka.

Futott ki az erdőszélre,

csak mielőbb odaérne!

Hát amint ott futott, szaladt,

szemben vele farkas haladt:

-Szaladj te is, komám, farkas,

jaj, mit láttam, ide hallgass!

Az erdő közepén jártam,

most is borsódzik a hátam,

sosem láttam ilyen szörnyet,

- ottan ültek három szörnyek!

Három nyúl volt, és akkora,

fél méter is volt egy foga!

Hát még miről beszélgették?

Hogy eztán csak farkast esznek...

No hiszen egyéb se kellett,

a farkas is futni kezdett,

a rókával versenyt futott,

majdnem az orrára bukott!

Addig futott, amíg szembe

nem jött vele egy nagy medve;

a medve így szólorgatta:

"Hova szaladsz, farkas koma?"

- Medve komám, ne is kérdjed,

szaladj, ha kedves az élted!

Erdő közepében jártam,

jaj, mit láttam,

jaj, mit láttam!

Három nyulak ottan ültek

éppen ebédre készültek.

Akkora volt foguk, szájuk

kis egérke vagy hozzájuk!

Hát még miről beszélgettek
Hogy eztán csak medvét esznek!-

Egyébre se volt már kedve
szaladni kezdett a medve.

Elöl róka, hátul medve,
közbül a farkas lihegve.

Így szaladtak erdőszélre,
szomszéd erdő közepébe.

Szaporán szedték a lábuk,
szellő se érjen utánuk...

Amíg futottak lihegve,
egy vadász jött velük szembe

Nézi is őket nevetve:
együtt szalad róka, medve...

"No hiszen csak ne nevéssél,
vigyázz, nehogy bajba essél!

Szaladj inkább te is erre!" -
kiáltott rája a medve.

"Az erdőben három szörnyek,
puska sem öli meg őket.

Három nyulak, de akkorák,
nem láttál még ilyen csodát!"

Szedte lábát a vadász is;
eldobta a puskáját is.

Ijedtében megfogadta,
most az egyszer érjen haza,
csak ne fálják föl a szörnyek,
sohase vadászik többet...

Ezalatt a nyusziházban,
fűszálakból vetett ágyban
három nyuszi aludt szépen,
összebújva békességben...

Irodalomlista

1. Базовий компонент дошкільної освіти»: [затв. рішенням Колегії МОН України і Президії НАПН України] / науковий кер.: Богуш А. М., дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. – К., 2012. – 26 с.
2. Бенера В., Маліновська Н.. Теорія та методика розвитку рідної мови дітей. Навчально-методичний посібник. - К.: Видавничий дім: Слово, 2014. – 384 с.
3. Богуш А., Гавриш Н.. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник / за ред. А. Богуш. Друге видання, доповнене. - К.: Видавничий Дім:Слово, 2011. – 704 с.
4. Богуш А., Гавриш Н., Саприкіна О.. Теорія та методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Підручник. - К.: Видавничий дім: Слово, 2009. – 408 с.
5. Богуш А., Гавриш Н.. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. – К.: Видавничий дім: Слово, 2008. – 408 с.
6. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т.. Методика організації художньомовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник. – Київ.:Видавничий дім «Слово», 2006. - 304 с.
7. Богуш А., Маліновська Н. Перші кроки грамоти: перед дошкільний вік: навч. посіб. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. – 424 с.
8. Богуш А. Готуємо руку дитини до письма. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 108 с.
9. Гавриш Н. Розвиток зв'язномовлення дошкільнят. – К.:Видавничий дім «Шкільн. світ», 2006. – 119 с.
10. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник. Упорядник А.Богуш. Частина I та II. - К.: Видавничий дім «Слово», 2005. – 720 с.
11. Bodnár, N. (2022). Óvodások és kisiskolások nyelvi attitűdje. Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat, 10(1), 146–160. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.146.160>
12. Bóna, J. (2022). A beszéd jellemzői az óvoda-iskola átmenet idején. Előszó. Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat, 10(1), 5–7. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.5.7>
13. Büky Béla. A beszédtanítás pszichológiája, Tankönyvkiadó, Bp., 1973.
14. Dankó Ervinné. Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában.OKKEER Kiadó, 2006.

15. Gósy, M. (2022). Az anyanyelvi beszédészlelés és beszédmegértés egy meghatározó szakasza. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 10(1), 8–22.
<https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.8.22>
16. Gyermekkorai beszédmegértési és beszédészlelési zavarok. Szerk.: Gósy Mária. Bp., 1995.
17. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*. Évf. 10 szám 1 (2022): A beszéd jellemzői az óvoda-iskola átmenet idején (<https://ojs.elte.hu/gyermekeveles/issue/view/314>)
18. Horváth, V. (2022). Magyar anyanyelvű gyermekek szókincsének változásairól óvodáskor végétől kisiskolás korig. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 10(1), 63–77.
<https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.63.77>
19. Iványi Gergely. A kisgyermek anyanyelvi nevelése a családban. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1973.
20. Keresztesi, E. (2022). Mesék és az érzelmi intelligencia fejlesztése kisgyermekkorban: Interjú Kerekes Valériával. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 10(1), 202–207.
<https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.202.207>
21. Krepsz, V. (2022). A kiejtés sajátosságai az anyanyelv-elsajátítás folyamán – artikulációs jellemzők. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 10(1), 78–93.
<https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.78.93>
22. Montágh–Montághné–Vinczéné. Gyakori beszédhibák a gyermekkorban. Tankönyvkiadó, Bp., 1990.
23. Nagy J. József (szerk.): Anyanyelvi tantárgy- pedagógia. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
24. Sipos, Z. (2022). Meixner-módszertanra épülő anyanyelvi fejlesztő foglalkozás az óvoda nagycsoportjában. *Gyermeknevelés Tudományos Folyóirat*, 10(1), 179–185.
<https://doi.org/10.31074/gyntf.2022.1.179.185>
25. Zilahi József. Óvodai nevelés játékkal, mesével. Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 1996.
26. Zilahi Józsefné. Mese-vers az óvodában. Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 1996.

Виробниче видання

**ДОШКІЛЬНА ЛІНГВОДИДАКТИКА (УГОРСЬКА)/
AZ ÓVODAI ANYANYELVI BESZÉDFEJLESZTÉS**
**Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Дошкільна
лінгводидактика (угорська)»**
2025 р.

Затверджено до використання у навчальному процесі на засіданні кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти ЗУІ ім. Ф.

Ракоці ІІ (протокол №9 від 8 квітня 2025 року)

Розглянуто та рекомендовано Радою із забезпечення якості вищої освіти

ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ (протокол №4 від 17 квітня 2025 року)

Рекомендовано до видання в електронній формі (PDF)

рішенням Вченої ради ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ (протокол № 4 від «19» травня 2025 року)

Підготовлено до видання в електронній формі (PDF) кафедрою кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти спільно з Видавничим відділом Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

Розробник методичних вказівок:

Єва ЧОПАК – старший викладач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ

Рецензенти:

Ганна РЕГО - кандидат педагогічних наук, доцент, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти

Софія ЧОВРІЙ – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ

Відповідальний за випуск:

Олександр ДОБОШ – начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф. Ракоці ІІ

За зміст методичних вказівок відповідальність несуть розробники.

Видання методичних вказівок в електронній формі (PDF) здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.org.ua)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 7637 від 19 липня 2022 року

Шрифт «Times New Roman». Розмір сторінок методичних вказівок: А4 (210х297мм).
Обсяг в авторських аркушах 3,01 (120 450 знаків із пробілами)